

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

MIGRATION & LAW

VOLUME 6, ISSUE 4

MIGRATION & LAW

VOLUME 6, ISSUE 4

It was founded on 18 February 2021. It is published 6 times a year

State registration certificate: series KB No. 24750-14690P as of 10 March 2021

Founder and publisher: National Academy of Management

15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151. Certificate ДК No. 4714 as of 23 April 2014

Print media identifier: R30-06032 (Decision No. 870 of April 24, 2025)

Included in the List of scientific specialized publications of Ukraine (category «B») within the 'Law' cluster (specialties: D8 — Law, D9 — International Law) in accordance with Annex 14 of Orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 928 of June 11, 2026

EDITORIAL BOARD

KURYLIUK Yurii — Editor-in-Chief, DSc in Law (National Academy of Management)

Ukrainian Members of the Editorial Board

BABIN Borys, DSc in Law (State University "Kyiv Aviation Institute")

BIL Maryana, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine)

BORTNIK Nadiya, DSc in Law (Admiral Makarov National University of Shipbuilding)

KARPENKO Mykola, DSc in Law (Institute of Information, Security and Law of the NALS of Ukraine)

KOSTYNETS Valeriya, DSc in Econ. (National Academy of Management)

MALYNOVSKA Olena, DSc in Public Adm. (National Institute for Strategic Studies)

NIKIFORENKO Volodymyr, DSc in Law, PhD in Public Adm. (National Academy of Management)

OVCHAR Pavlo, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (National Academy of Management)

OLIINYK Svitlana, PhD in Law (European Union Advisory Mission Ukraine)

POZDNIAKOVA-KYRBIATIEVA Ellina, DSc in Soc. (Khortytsia National Educational & Rehabilitation Academy)

POZNYAK Olexii, PhD in Econ. (Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine)

SITSINSKA Maya, DSc in Public Adm. (Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute)

SHEVCHUK Olexandr, DSc in Polit. (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine)

FILIPPOV Stanislav, DSc in Law (Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service)

FILIPPOVA Victoria, DSc in Public Adm. (Kherson National Technical University)

VESELOVSKA Nataliia, PhD in Law (National Academy of Management)

ZHALILO Yaroslav, DSc in Econ. (National Institute for Strategic Studies)

ZOSKA Yana, DSc in Soc. (Mariupol State University)

International Members of the Editorial Board

BERMEJO Rut, PhD in Polit. (University Rey Juan Carlos, Spain)

BUČIŪNAS Gediminas, Dr in Law (Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University, Lithuania)

GÓRNY Agata, Dr hab. in Soc. (Warsaw University Center for Migration Studies, Poland)

HOSNEDLOVÁ Renáta, PhD in Soc. (Toulouse School of Economics, France)

IESUE Laura, PhD in Soc. (Sam Houston State University, Texas, USA)

VOLLMER Bastian, PhD in Soc. (Catholic University of Applied Sciences Mainz, Germany)

KRUSSMANN Thomas, Dr in Law (University of Kent, England)

MARQUES José, PhD in Soc. (Polytechnic Institute of Leiria, Portugal)

TRAUNER Florian, DSc in Polit. (Vrije Universiteit Brussel, Belgium)

FRANK Libor, PhD in Polit. (University of Defence, Czech Republic)

Recommended for printing by the Academic Council of the National Academy of Management

The authors of the articles are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of enterprises, organizations, institutions and other information. Opinions expressed in the articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the editors.

MIGRATION & LAW

VOLUME 6, ISSUE 4

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік
Свідectво про державну реєстрацію: серія KB № 24750-14690P від 10.03.2021
Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»
Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014
Ідентифікатор друкованого медіа: R30-06032 (рішення № 870 від 24.04.2025)
Включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у межах кластеру «Право»
(спеціальності: D8 — Право, D9 — Міжнародне право) відповідно до Додатку 14 до наказу МОН
від 11.06.2026 № 928

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КУРИЛЮК Юрій — головний редактор, д.ю.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)

Українські члени редколегії

БАБІН Борис, д.ю.н., проф. (Державний університет «Київський авіаційний інститут»)
БІЛЬ Мар'яна, д.е.н, к.держ.упр., с.н.с. (Інститут регіональних досліджень ім. М.Долішнього НАН України)
БОРТНИК Надія, д.ю.н, проф. (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)
ВЕСЕЛОВСЬКА Наталія, к.ю.н., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)
ЗОСЬКА Яна, д.соц.н., проф. (Маріупольський державний університет)
ЖАЛІЛО Ярослав, д.е.н., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)
КАРПЕНКО Микола, д.ю.н., доц. (Інститут інформації, безпеки та права НАПРН України)
КОСТИНЕЦЬ Валерія, д.е.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)
МАЛИНОВСЬКА Олена, д.держ.упр., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)
НІКІФОРЕНКО Володимир, д.ю.н., к.держ.упр., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)
ОВЧАР Петро, д.е.н, к.держ.упр., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)
ОЛІЙНИК Світлана, к.ю.н., доц. (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні)
ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Еліна, д.соц.н., проф. (Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія)
ПОЗНЯК Олексій, к.е.н., с.н.с. (Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.Птухи НАН України)
СІЦІНСЬКА Майя, д.держ.упр., проф. (Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут)
ФІЛІППОВ Станіслав, д.ю.н., проф. (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького)
ФІЛІПОВА Вікторія, д.держ.упр., проф. (Херсонський національний технічний університет)
ШЕВЧУК Олександр, д.політ.н., проф. (Чорноморський національний університет ім. П.Могили)

Іноземні члени редколегії

БЕРМЕХО Рут, PhD in Polit. (Університет Рея Хуана Карлоса, Іспанія)
БУЧЮНАС Гедімінас, Dr in Law (Університет Міколаса Ромеріса і Університет Вітаутаса Великого, Литва)
ВОЛМЕР Бастіан, PhD in Soc. (Католицький університет прикладних наук Мейнца, Німеччина)
ГУРНИ Агата, Dr hab. in Soc. (Центр дослідження міграції Варшавського університету, Польща)
ІШЬЮ Лаура, PhD in Soc. (Університет імені Сема Х'юстона, Техас, США)
КРЮССМАН Томас, Dr in Law (Кентський університет, Велика Британія)
МАРКЕС Хосе, PhD in Soc. (Політехнічний інститут Лейрії, Португалія)
ТРАУНЕР Флоріан, DSc in Polit. (Брюссельський вільний університет, Бельгія)
ФРАНК Лібор, PhD in Polit. (Університет оборони, Чехія)
ХОСНЕДЛОВА Рената, PhD in Soc. (Тулузька школа економіки, Франція)

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

ЗМІСТ

CONTENTS

1. Право Євросоюзу та виклики когнітивної війни за умов масштабної міграції / European Union law and challenges of cognitive warfare in context of mass migration

Приходько Анна, Бабін Борис, Плешко Едуард /

Prykhodko Anna, Babin Borys, Pleshko Eduard 5

2. Тривалість шлюбу як умова отримання дозволів на імміграцію в Україні: логіка боротьби з шахрайством, винятки в умовах війни та принцип пропорційності згідно із статтею 8 ЄКПЛ / Marriage duration as condition for immigration permits in Ukraine: anti-fraud logic, wartime exceptions, and proportionality under article 8 ECHR

Боровик Олексій / Borovyk Oleksii 18

3. Міграція як чинник політичної ідентичності та ресурс державотворення (досвід України і США) / Migration as factor in political identity and resource for nation-building (experiences of Ukraine and USA)

Добіжжя Василь / Dobizha Vasyl 38

4. Правовий статус іноземців в умовах воєнного стану: міжнародно-правовий вимір і досвід Верховного Суду США / Legal status of aliens under martial law: international law perspective and experience of US Supreme Court

Андрейків Андрій / Andreykiv Andrii 49

ПРАВО ЄВРОСОЮЗУ ТА ВИКЛИКИ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ ЗА УМОВ МАСШТАБНОЇ МІГРАЦІЇ

EUROPEAN UNION LAW AND CHALLENGES OF COGNITIVE WARFARE IN CONDITIONS OF MASS MIGRATION

Анна Приходько¹, Борис Бабін²,

Едуард Плешко³

Асоціація реінтеграції Криму

(проспект Опері, 14, м. Париж, Франція, 75001)

Anna Prykhodko, Borys Babin,

Eduard Pleshko

Association of Reintegration of Crimea

(14, Avenue de l'Opera, Paris, France, 75001)

Отримано: 18.07.2026. Затверджено: 28.08.2026. Опубліковано: 31.08.2026.

АНОТАЦІЯ

У статті наголошується, що масштабна російська агресія проти України та стан «нової холодної війни» Кремля проти цивілізованого світу наразі часто сприймається у вимірі концепцій когнітивної війни, при цьому особливі виклики виникають за умов масштабної міграції. Водночас питання оцінки форм та методів протидії когнітивній війні у міжнародному та європейському праві, серед іншого з урахуванням міграційного фактору, залишаються вкрай малодослідженими. Метою статті автори окреслили оцінку правового регулювання когнітивної війни у праві Євросоюзу за умов масштабної міграції. У роботі проведено аналіз та порівняння наявних програмних

¹ кандидат юридичних наук, доцент; orcid 0000-0002-4895-8520

² доктор юридичних наук, професор; orcid 0000-0002-9317-3845; e-mail: babinb@ukr.net

³ кандидат юридичних наук; orcid 0009-0005-9637-3497; e-mail: rpo.odessa@i.ua

документів Євросоюзу, особливостей управлінської моделі Євросоюзу, яка склалася у цій сфері та перспектив правового забезпечення відповідної діяльності на рівні європейських директив та регламентів. Стаття доводить, що одним з перших прикладів нормативного регулювання когнітивної війни у праві Євросоюзу слід вважати План дій ЄС щодо стратегічних комунікацій. Наступним кроком у цьому вимірі варто вважати План дій проти дезінформації, заявлений у Євросоюзі в грудні 2018 р. Автори констатують, що стратегічні комунікаційні цільові групи Європейської служби зовнішніх зв'язків зараз присутні в країнах Східного партнерства та Центральній Азії, Західних Балканах, Південному сусідстві та країнах Африки на південь від Сахари. У дослідженні констатоване певну стагнацію правового регулювання когнітивної війни у нормативній базі Євросоюзу, зі збереженням протягом останнього десятиріччя суто програмно-правового підходу до вирішення цієї проблематики, шляхом схвалення профільних Планів дій. Стаття доводить, що відповідні документи ЄС не містять ознак ані стратегічного планування, ані засад програмного регулювання, із встановленням систем заходів та строків їх виконання. Ключовим управлінським органом у цій сфері стала Європейська служба зовнішніх дій та утворені в рамках її мандату спеціалізовані робочі групи, при цьому завдання та географічний вимір цих груп є прямо релевантним основним регіонам міграційного тиску на ЄС. Діяльність Євросоюзу в організаційному вимірі носить насамперед реактивний характер, у формат реагування на ключові зовнішні інформаційні загрози, серед іншого й у сфері міграції, основною з яких наразі детермінується російська зовнішня діяльність у рамках когнітивної війни проти цивілізованого світу. За цих умов у статті доведено що посилення нормативного забезпечення відповідних заходів протидії російській когнітивній війні до рівня спеціальних регламентів та директив Євросоюзу очікувати важко. Це зумовлене специфікою сприйняття у праві ЄС категорії права на інформацію та на свободу слова, які сприймаються як фундаментальні та засадничі цінності Союзу. При цьому застосування саме імперативних, а не програмних моделей протидії когнітивній війні у Євросоюзі відбувається насамперед у сфері санкційної політики, що має стати предметом окремих наукових досліджень.

Ключові слова: дезінформація; Європейський Союз; когнітивна війна; міграція; право ЄС; програмне регулювання; свобода слова.

ABSTRACT

The article emphasizes that the large-scale Russian aggression against Ukraine and the state of the Kremlin's "new cold war" against the civilized world is currently often perceived in terms of cognitive warfare concepts, with special challenges arising in the context of large-scale migration. At the same time, the issues of assessing the forms and methods of countering cognitive warfare in international and European law, including taking into account the migration factor, remain extremely understudied. The purpose of the article is to assess the legal regulation of cognitive warfare in European Union law in the context of large-scale migration. The paper analyzes and compares existing EU program documents, the features of the EU management model that has developed in this area, and the prospects for legal support for relevant activities at the level of European directives and regulations. The article proves that one of the first examples of regulatory regulation of cognitive warfare in European Union law should be considered the EU Action Plan on Strategic Communications. The next step in this dimension should be considered the Action Plan against Disinformation, announced in the European Union in December 2018. The authors state that the strategic communication task forces of the European External

Action Service are now present in the Eastern Partnership and Central Asia countries, the Western Balkans, the Southern Neighborhood and sub-Saharan Africa. The study states a certain stagnation of the legal regulation of cognitive warfare in the regulatory framework of the European Union, with the preservation of a purely programmatic and legal approach to addressing this issue over the past decade, through the approval of profile Action Plans. The article proves that the relevant EU documents do not contain signs of either strategic planning or the principles of programmatic regulation, with the establishment of systems of measures and deadlines for their implementation. The key management body in this area has become the European External Action Service and specialized working groups established within its mandate, while the tasks and geographical dimension of these groups are directly relevant to the main regions of migratory pressure on the EU. The activities of the European Union in the organizational dimension are primarily reactive in nature, in the format of responding to key external information threats, the main of which is currently determined by Russian foreign activities within the framework of cognitive war against the civilized world. Under these conditions, the article proves that it is difficult to expect a strengthening of the regulatory support for relevant measures to counter Russian cognitive war to the level of special regulations and directives of the European Union. This is due to the specifics of the perception in EU law of the categories of the right to information and freedom of speech, which are perceived as fundamental and fundamental values of the Union. At the same time, the application of imperative, rather than programmatic models of countering cognitive war in the European Union occurs primarily in the sphere of sanctions policy, which should become the subject of separate scientific research.

Keywords: cognitive war; disinformation; European Union; EU Law; freedom of speech; programmatic regulation.

I. ВСТУП

Масштабна російська агресія проти України та стан «нової холодної війни» Кремля проти цивілізованого світу наразі часто сприймається у вимірі концепцій когнітивної війни, при цьому особливі виклики виникають за умов масштабної міграції. Водночас когнітивна війна не має сприйматися спрощене, як різновид інформаційної чи пропагандистської діяльності та потребує на врахування її ведення агресором як складника інших форм ведення збройного конфлікту, включаючи кібервійну, юридичну війну тощо¹.

При цьому саме окуповані території України, такі як Крим стали для агресора лабораторією напрацювання практик не просто утисків та знищення культури, але й для її використання в рамках цілісної

¹ Pleshko E. (2026). Cognitive Warfare and Occupied Crimea. URL: <https://arcrimea.org/en/analytics/2026/06/22/cognitive-warfare-and-occupied-crimea/>

політики, спрямованої проти України та цінностей сучасної європейської цивілізації, що має ознаки когнітивної війни¹.

Нещодавні дослідження Асоціації Реінтеграції Криму свідчать, що окуповані території України активно використовуються російськими спецслужбами як плацдарм ведення когнітивної війни проти країн Євросоюзу, та надалі відповідна активність розвідки агресора тільки зростатиме, серед іншого при цьому застосовується фактор мігрантів². Водночас питання оцінки форм та методів протидії когнітивній війні у міжнародному та європейському праві залишаються вкрай малодослідженими.

Висвітлення релевантних викликів й загроз когнітивної війни у контексті протидії російської агресії та окупації територій України та масової міграції можна помітити у поточних наукових працях Т. О. Анцупової, М. О. Баймуратова, Ю. О. Волошина, К. В. Громовенка, Б. А. Кормича, М. І. Пашковського, Я. О. Тицької та деяких інших, водночас системного аналізу саме форм реагування права Євросоюзу на відповідні виклики сучасні монографічні дослідження поки не містять.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою цієї статті слід вважати оцінку правового регулювання когнітивної війни у праві Євросоюзу за умов масштабної міграції, а до завдань, які при цьому потребують на розв'язання, варто віднести аналіз та порівняння наявних програмних документів Євросоюзу, особливостей управлінської моделі Євросоюзу, яка склалася у цій сфері та перспектив правового забезпечення відповідної діяльності на рівні європейських директив та регламентів.

При цьому ключовими науковими методами, які варті на використання для вирішення такої проблематики, слід вважати програмний, прогностичний, формально-юридичний та герменевтичний. У цьому контексті програмний аналіз документів Євросоюзу набуває особливого значення, оскільки відповідні правовідносини на сьогодні врегульовані насамперед планами дій, а не імперативними

¹ Tsybulko O. (2026). Cognitive War, Occupied Crimea and Cultural Indicators. URL: <https://arcrime.org/en/analytics/2026/05/23/cognitive-war-occupied-crimea-and-cultural-indicators/>

² Prykhodko A., Pleshko E. (2026). Crimean Trace in the Aggressor's Cognitive Strikes on France. URL: <https://arcrime.org/en/investigations/2026/07/17/crimean-trace-in-the-aggressors-cognitive-strikes-on-france/>

регламентами та директивами Союзу. Прогностичний метод має особливу витребуваність оскільки подальша динаміка регулювання аспектів когнітивної війни та масової міграції у Євросоюзі поки не має чітко визначеної перспективи. Своєю чергою герменевтичний метод передбачає поглиблене дослідження як організаційної моделі Євросоюзу у цій сфері так й специфіку використововуваного документами ЄС понятійного апарату.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним з перших прикладів нормативного регулювання когнітивної війни у праві Євросоюзу слід вважати План дій ЄС щодо стратегічних комунікацій, заявлений у червні 2015 р. за підсумками Декларації, прийнятій на саміті Східного партнерства у Ризі місяцем раніше¹. Цей документ прямо виходив не лише з потреби ведення інформаційної політики Євросоюзу, але й з викликів зовнішньої антиєвропейської пропаганди; варто додати що питання масової міграції отримали під час наведеного саміту особливу увагу.

План дій заявляє, що стратегічні комунікації є важливим інструментом у досягненні загальних політичних цілей Євросоюзу та узагальнює їх у такому форматі: ефективна комунікація та просування політики та цінностей Євросоюзу; зміцнення загального медіа-середовища, включаючи підтримку незалежних медіа; підвищення обізнаності громадськості про дезінформаційну діяльність зовнішніх суб'єктів та покращення здатності Євросоюзу передбачати таку діяльність та реагувати на неї².

План дій додавав, що «стратегічна комунікація Євросоюзу щодо східного сусідства повинна, перш за все, зосереджуватися на розробці позитивних та ефективних меседжів щодо політики Євросоюзу щодо регіону. Замість того щоб пояснювати деталі політики та програм Євросоюзу, вони повинні чітко пояснювати їхні переваги для людей регіону. Цей позитивний наратив слід повідомляти зрозумілою мовою та базувати на реальних історіях успіху, які знайдуть відгук у цільової аудиторії»³.

¹ Action Plan on Strategic Communication. EU Ref. Ares (2015)2608242. 22 June, 2015. URL: <https://www.allbusinesstemplates.com/preview/NBV5A/YCSGH/1/>

² Там само.

³ Там само.

Наступним кроком у цьому вимірі варто вважати План дій проти дезінформації, заявлений у Євросоюзі в грудні 2018 року¹. Дезінформація у цьому документі тлумачиться як перевірено неправдива або оманлива інформація, яка створюється, презентується та поширюється з метою економічної вигоди або навмисного введення громадськості в оману та може завдати суспільної шкоди. Суспільна шкода, додається у Плані, включає загрози демократичним процесам, а також суспільним благам, таким як здоров'я, довкілля чи безпека громадян Євросоюзу. При цьому План оцінює відповідні міграційні фактори та виклики як феномен, якій потребує на врахування під час визначення форм та моделей протидії дезінформації.

План 2018 року підкреслює, що дезінформація не включає ненавмисні помилки, сатиру та пародії, а також чітко визначені партійні новини та коментарі. Документ вказує, що хоча визначення гібридних загроз в інформаційному вимірі різняться та повинні залишатися гнучкими, щоб реагувати на їхню зміну характеру, ця концепція охоплює поєднання примусової та підривної діяльності, звичайних та нетрадиційних методів (тобто дипломатичних, військових, економічних, технологічних), які можуть використовуватися скоординовано державними або недержавними суб'єктами для досягнення конкретних цілей, залишаючись нижче порогу офіційно оголошеної війни².

Зазвичай, додає План, акцент робиться на використанні вразливостей цілі та створенні неоднозначності для перешкоджання процесам прийняття рішень, вказуючи на масовані дезінформаційні кампанії, використання соціальних мереж для контролю політичного наративу або радикалізації, вербування та спрямування посередників можуть бути засобами гібридних загроз. Особливу увагу при цьому приділене викликам, породженим міграційними процесами в рамках Союзу.

Документ додає, що боротьба з дезінформацією вимагає політичної рішучості та єдиних дій, мобілізації всіх підрозділів урядів країн

¹ EUR-Lex (2018). Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. JOIN(2018) 36 final (Brussels, 5 December, 2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018JC0036>

² Там само.

Євросоюзу, включаючи спільноти боротьби з гібридними системами, кібербезпеки, розвідки та стратегічних комунікацій, органів захисту даних, виборчих, правоохоронних та медіа-органів. Такі кроки, вказується у Плані, «слід робити у тісній співпраці з односторонніми по всьому світу», що «вимагає тісної співпраці між інституціями Євросоюзу, державами-членами, громадянським суспільством та приватним сектором, особливо онлайн-платформами»¹.

Скоординована відповідь на дезінформацію, представлена в Плані дій 2018 року, базується на чотирьох стовпах: покращення можливостей інституцій Євросоюзу виявляти, аналізувати та викривати дезінформацію; посилення скоординованих та спільних заходів реагування на дезінформацію; мобілізація приватного сектору для боротьби з дезінформацією; підвищення обізнаності та покращення стійкості суспільства².

Примітно, що у 2021 р. вітчизняна авторка В.Т. Хакімова, досліджуючи діяльність Євросоюзу у сфері реалізації вказаних Планів дій, наводить специфіку діяльності East StratCom Task Force (ESTF) як структури, підмандатній Європейській службі зовнішніх справ, як «робочої групи», діяльність якої «базується на мандаті Ради» Євросоюзу з березня 2015 року. Ця авторка висловлює думку, що «опублікований у 2018 році План дій ЄС проти дезінформації забезпечує міцну основу для дій», в ESTF є «ключовим активом для виявлення та розвінчання неправдивих російських фейків»³. Варто констатувати, що відповідні рішення Європейської служби прямо відображали її потенціал у сфері впливу на міграційні потоки.

У якості перспективних кроків В. Т. Хакімова наводить «Кодекс практики, якщо вони будуть добре впроваджені платформами, а також Закон про кібербезпеку та перспективи кіберсанкцій». Втім, вважає ця дослідниця, щоб бути цілком готовими протидіяти зовнішнім дезінформаційним кампаніям саме у кіберпросторі, «необ-

¹ EUR-Lex (2018). Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. JOIN(2018) 36 final (Brussels, 5 December, 2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018JC0036>

² Там само.

³ Хакімова В. Т. (2021). Європейський Союз в епоху постправди: діяльність East Stratcom Task Force. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 67. С. 159.

хідно залучити значні додаткові ресурси». Тому, вказує експертка, «потрібно більше зосередитися на останніх розробках у галузі штучного інтелекту, які надзвичайно впливають на створення та розповсюдження дезінформації», оскільки «технологічний розвиток та соціальні медіа прискорили швидкість розповсюдження продуктів пост-правди та охоплення ними»¹.

Додамо, що у власній поточній активності ESTF керується завданнями забезпечення інформаційної цілісності та протидії «маніпуляціям та втручанням іноземної інформації (FIMI)». Саме до категорії FIMI у ESTF відносять дезінформацію, заявляючи, що «Європейська служба зовнішніх дій відіграє провідну роль у вирішенні цього виклику», оскільки «значно розширене можливості виявлення, аналізу та реагування на FIMI з 2015 року, коли держави-члени Євросоюзу вперше звернулися до Європейської служби з проханням вирішити проблеми російських дезінформаційних кампаній у контексті агресії росії проти України»².

У цьому вимірі метою ESTF заявлено забезпечення «більш цілеспрямованих, ефективних та скоординованих відповідей на FIMI, щоб захистити Спільну зовнішню та безпекову політику Євросоюзу, демократичні процеси та громадян, а також партнерів у всьому світі»³. Водночас мережа структур Євросоюзу з інформаційних питань, підконтрольних Європейській службі, постійно розширюється, та очевидно що її формат відображає саме поточні виклики у сфері міграції.

Стратегічні комунікаційні цільові групи Європейської служби зовнішніх зв'язків зараз присутні в країнах Східного партнерства та Центральній Азії, Західних Балканах, Південному сусідстві та країнах Африки на південь від Сахари, тобто у регіонах, які надають Євросоюзу максимальне міграційне навантаження. При цьому заявлене, що «оскільки Україна залишається ціллю російської агресії, а вплив

¹ Там само. С. 161.

² EEAS (2026). Information Integrity and Countering Foreign Information Manipulation & Interference (FIMI). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en

³ Там само.

вторгнення виходить далеко за межі регіону, ESTF ставить роботу, пов'язану з Україною, в основу своєї діяльності»¹.

Водночас в рамках Європейської служби діє Технічна група для Західних Балкан (WBTF). Її специфікою є орієнтація як на аудиторію Євросоюзу, так балканських країн за межами ЄС, з використанням культурної дипломатії, «виходом за рамки традиційних інформаційних каналів» та формування «комунікаційних продуктів, адаптованих до місцевого контексту та мов». А ось Цільова група Півдня (TFS) аналізує інформаційне середовище регіону Близького Сходу та Північної Африки, відстежуючи дезінформацію та FIMI, розробляючи проактивні комунікаційні стратегії та кампанії, координуючи делегації ЄС та інші інституції ЄС, у тісній співпраці з Регіональним медіа-офісом Євросоюзу в Аммані; фактично TFS має метою роботу в арабомовному середовищі².

Своєю чергою Стратегічна група для країн Африки на південь від Сахари (SSA TF) була створена у травні 2023 року. Її основні цілі включають «моніторинг інформаційного середовища, підвищення престижу ЄС за допомогою стратегічних комунікацій та зміцнення стійкості до FIMI та дезінформації». Специфікою цієї структури є не спільні інформкампанії чи утворення контенту іншою мовою, а робота з журналістами. При цьому усі спеціальні групи та інші команди Європейської служби беруть останні три роки участь у проєкті «Об'єднання медіаспільнот», «для обміну передовим досвідом, кращого розуміння FIMI та дезінформації, а також зміцнення стійкості наших суспільств»³.

Вказується, що «заходи відбулися в Боснії та Герцеговині, Молдові та Косово, у кожному з них взяли участь близько 100 учасників з усього світу», та що «в рамках цього проєкту журналісти також мали можливість відвідати Україну та на власні очі побачити наслідки повномасштабної агресії росії»⁴. Крім того, в рамках відповідної діяльності Європейської служби у 2024 році було видане Прак-

¹ EEAS (2025). EEAS Strategic Communication Task Forces. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eeas-strategic-communication-task-forces_en

² Там само.

³ EEAS (2025). EEAS Strategic Communication Task Forces. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eeas-strategic-communication-task-forces_en

⁴ Там само.

тичний посібник із проведення розслідувань відкритих джерел «Як виявляти та аналізувати дезінформацію на основі ідентифікації»¹.

Як вказане у цьому посібнику, «у відповідь на зростання кількості маніпулятивних, скоординованих та навмисних атак на окремих осіб та групи за їхньою статтю, сексуальною орієнтацією, расою чи етнічною приналежністю, ці рекомендації мають подвійну мету. Вони спрямовані на те, щоб надати потенційним жертвам інструменти та методології для виявлення, аналізу, та збору доказів для протидії цим загрозам; водночас вони прагнуть підвищити обізнаність фахівців». Серед іншого, у посібнику Євросоюзу «представлено вичерпний та доступний каталог інструментів для розслідування в контексті FIMI», які «охоплюють низку функцій, включаючи архівування цифрових доказів, оцінку координації між суб'єктами, перевірку автентичності контенту та злочинців, відстеження джерела атак та оцінку загального впливу дезінформаційних операцій»².

У посібнику додається, що «зростання дезінформації на основі ідентичності в ширшому контексті маніпуляцій інформацією та втручання з боку іноземних суб'єктів, які використовують глибокі суспільні розломи, слід визнати серйозною загрозою». Оскільки злочинці, що вчиняють FIMI, адаптують свої стратегії у відповідь на події та зусилля з боротьби з дезінформацією, підкреслюється у наведеній публікації Євросоюзу, «захисники повинні застосовувати динамічні, багатогранні підходи до розслідувань», й при цьому «для фахівців вкрай важливо дотримуватися зосередженого на ідентичності погляду протягом усієї своєї діяльності та уникати ігнорування особливостей маргіналізованих груп»³, до яких політика Євросоюзу відносить мігрантів, особливо нелегальних та їх нащадків.

Посібник додає, що «оскільки характер дезінформації змінюється, стратегії розслідувань повинні відповідно розвиватися, щоб залишатися ефективними», та що «скоординований підхід може гаран-

¹ EEAS (2024). How to Detect & Analyse Identity-Based Disinformation/FIMI: A Practical Guide to Conduct Open Source Investigations. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/how-detect-analyse-identity-based-disinformationfimi-practical-guide-conduct-open-source_en

² Там само.

³ EEAS (2024). How to Detect & Analyse Identity-Based Disinformation/FIMI: A Practical Guide to Conduct Open Source Investigations. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/how-detect-analyse-identity-based-disinformationfimi-practical-guide-conduct-open-source_en

тувати узгодженість зусиль, а не дублювання». У документі, серед іншого, визнається, що «хоча наявність безкоштовних інструментів є позитивним явищем, необхідні більш просунуті рішення для розв'язання проблеми висхідних обмежень доступу до даних через зміни політики платформи». Також посібник підкреслив, що стандарти розслідувань з протидії дезінформації «повинні надавати пріоритет сумісності, прозорості та підзвітності для зміцнення стійкості всього суспільства до втручання та маніпуляцій»¹.

IV. ВИСНОВКИ

Варто констатувати певну стагнацію правового регулювання когнітивної війни у нормативній базі Євросоюзу, зі збереженням протягом останнього десятиріччя суто програмно-правового підходу до вирішення цієї проблематики, шляхом схвалення профільних Планів дій.

При цьому відповідні документи не містять ознак ані стратегічного планування, ані засад програмного регулювання, із встановленням систем заходів та строків їх виконання. Ключовим управлінським органом у цій сфері стала Європейська служба зовнішніх дій та утворені в рамках її мандату спеціалізовані робочі групи, при цьому завдання та географічний вимір цих груп є прямо релевантним основним регіонам міграційного тиску на ЄС.

Діяльність Євросоюзу в організаційному вимірі носить насамперед реактивний характер, у формат реагування на ключові зовнішні інформаційні загрози, серед іншого й у сфері міграції, основною з яких наразі детермінується російська зовнішня діяльність у рамках когнітивної війни проти цивілізованого світу. Водночас посилення нормативного забезпечення відповідних заходів протидії російській когнітивній війні до рівня спеціальних регламентів та директив Євросоюзу очікувати важко. Це зумовлене специфікою сприйняття у праві ЄС категорії права на інформацію та на свободу слова, які сприймаються як фундаментальні та засадничі цінності Союзу.

Наразі застосування саме імперативних, а не програмних моделей протидії когнітивній війні у Євросоюзі відбувається насампе-

¹ Там само.

ред у сфері санкційної політики, що має стати предметом окремих наукових досліджень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Плешко Е. (2026). Когнітивна війна та окупований Крим. URL: https://arcrimea.org/uk/analytics_ua/2026/06/22/kognitivna-vijna-ta-okupovaniy-krim/
2. Приходько А., Плешко Е. (2026). Кримський слід у когнітивних ударах агресора по Франції. URL: https://arcrimea.org/uk/investigations_ua/2026/07/17/krimskij-slid-u-kognitivnih-udarah-agresora-po-francziyi/
3. Хакімова В. Т. (2021). Європейський Союз в епоху постправди: діяльність East Strat-Com Task Force. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 67. С. 155–162. URL: <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1166>
4. Action Plan on Strategic Communication. EU Ref. Ares (2015)2608242. 22 June, 2015. URL: <https://www.allbusiness templates.com/preview/NBV5A/YCSGH/1/>
5. EEAS (2024). How to Detect & Analyse Identity-Based Disinformation/FIMI: A Practical Guide to Conduct Open Source Investigations. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/how-detect-analyse-identity-based-disinformationfimi-practical-guide-conduct-open-source_en
6. EEAS (2025). EEAS Strategic Communication Task Forces. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eeas-strategic-communication-task-forces_en
7. EEAS (2026). Information Integrity and Countering Foreign Information Manipulation & Interference (FIMI). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en
8. EUR-Lex (2018). Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. JOIN (2018) 36 final (Brussels, 5 December, 2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=cel-ex:52018JC0036>
9. Tsybulko O. (2026). Cognitive War, Occupied Crimea and Cultural Indicators. URL: <https://arcrimea.org/en/analytics/2026/05/23/cognitive-war-occupied-crimea-and-cultural-indicators/>

REFERENCES

1. Action Plan on Strategic Communication. EU Ref. Ares (2015)2608242. 22 June, 2015. URL: <https://www.allbusiness templates.com/preview/NBV5A/YCSGH/1/>
2. EEAS (2024). How to Detect & Analyse Identity-Based Disinformation/FIMI: A Practical Guide to Conduct Open Source Investigations. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/how-detect-analyse-identity-based-disinformationfimi-practical-guide-conduct-open-source_en
3. EEAS (2025). EEAS Strategic Communication Task Forces. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eeas-strategic-communication-task-forces_en
4. EEAS (2026). Information Integrity and Countering Foreign Information Manipulation & Interference (FIMI). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en
5. EUR-Lex (2018). Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and

- Social Committee and the Committee of the Regions. JOIN (2018) 36 final (Brussels, 5 December, 2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=cel-ex:52018JC0036>
6. Khakimova V. T. (2021). The European Union in the era of post-truth: the strength of the East StratCom Task Force. *Actual Problems of Politics*. Vol. 67. pp. 155–162. URL: <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1166> [in Ukrainian]
 7. Pleshko E. (2026). Cognitive Warfare and Occupied Crimea. URL: <https://arcrimea.org/en/analytics/2026/06/22/cognitive-warfare-and-occupied-crimea/>
 8. Prykhodko A., Pleshko E. (2026). Crimean Trace in the Aggressor's Cognitive Strikes on France. URL: <https://arcrimea.org/en/investigations/2026/07/17/crimean-trace-in-the-aggressors-cognitive-strikes-on-france/>
 9. Tsybulko O. (2026). Cognitive War, Occupied Crimea and Cultural Indicators. URL: <https://arcrimea.org/en/analytics/2026/05/23/cognitive-war-occupied-crimea-and-cultural-indicators/>

ТРИВАЛІСТЬ ШЛЮБУ ЯК УМОВА ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛІВ НА ІМІГРАЦІЮ В УКРАЇНІ: ЛОГІКА БОРОТЬБИ З ШАХРАЙСТВОМ, ВИНЯТКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ ЗГІДНО ІЗ СТАТТЕЮ 8 ЄКПЛ

MARRIAGE DURATION AS A CONDITION FOR IMMIGRATION PERMITS IN UKRAINE: ANTI- FRAUD LOGIC, WARTIME EXCEPTIONS, AND PROPORTIONALITY UNDER ARTICLE 8 ECHR

Олексій Боровик¹

Університет Міннесоти (19-тий проспект Південного Міннеаполісу, буд. 229, м. Міннесота, США, 55455)

Oleksii Borovyk

University of Minnesota (229, 19th Avenue South Minneapolis, MN 55455, United States)

Отримано: 15.05.2026. Затверджено: 21.08.2026. Опубліковано: 31.08.2026.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено комплексне доктринальне та порівняльно-правове дослідження п. 1 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про імміграцію» № 2491-III від 07.06.2001, яке обумовлює право іноземного подружжя громадянина України на дозвіл на імміграцію поза квотою за наявності шлюбу понад два роки. Проаналізовано законодавчу логіку та антифактивне обґрунтування цієї норми, а також вісім обставин, за яких факт шлюбу не визнається підставою для надання дозволу, кодифікованих ст. 4-1, запровадженою Законом № 3180-IX від 29.06.2023, що набрав чинності 20.10.2023. Центральним науковим результатом є виявлення внутрішньої законодавчої колізії правила двох років: Законом № 3897-IX від 20.08.2024 запроваджено принципово нове виключення, а саме надання дозволу

¹ незалежний дослідник; orcid 0009-0004-3517-2870; e-mail: oleksii.umn@gmail.com

подружжю загиблих громадян України, які були військовослужбовцями Збройних Сил, Служби безпеки, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Держспецв'язку, Держспецтрансслужби, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів України, незалежно від тривалості шлюбу, за умови звернення у період воєнного стану або протягом шести місяців після його припинення. Законом № 4502-IX від 18.06.2025 виключення поширено на подружжя загиблих іноземців та осіб без громадянства, які служили у ЗСУ за контрактом або надавали бойову допомогу українським підрозділам у районах ведення бойових дій. Здійснено порівняльний аналіз із Директивою Ради ЄС 2003/86/ЄС та законодавством Німеччини, Польщі й Франції. Встановлено, що серед досліджуваних правопорядків Україна є єдиною, яка прив'язує право подружжя на дозвіл до тривалості шлюбу, тоді як Директива ЄС і зазначені держави-члени застосовують строк законного перебування спонсора як підставу строку очікування. Зроблено висновок про невідповідність регулювання вимогам пропорційності за ст. 8 Конвенції про захист прав людини і запропоновано чотири цільові законодавчі зміни для усунення виявлених структурних дефектів. **Ключові слова:** дозвіл на імміграцію; фіктивний шлюб; Закон № 3180-IX; Директива ЄС 2003/86/ЄС; воз'єднання сімей; ЄКПЛ.

ABSTRACT

This article presents a doctrinal and comparative analysis of Article 4(3)(1) of the Law of Ukraine "On Immigration" No. 2491-III of June 7, 2001, which conditions the right of the foreign spouse of a Ukrainian citizen to an immigration permit outside the quota upon a marriage exceeding two years. The legislative logic and anti-fraud rationale of this provision are examined, together with the eight circumstances under which the fact of being in a marriage is not recognised as a ground for granting a permit, codified in Article 4-1, introduced by Law No. 3180-IX of June 29, 2023, in force from October 20, 2023. The central scholarly finding is an internal legislative conflict within the two-year rule: Law No. 3897-IX of August 20, 2024 introduced an exception whereby a permit is granted to the spouse of a deceased Ukrainian citizen who was a servicemember of the Armed Forces, the Security Service, the National Guard, the State Border Guard Service, the Administration of State Guard, the State Service of Special Communications, the State Special Transport Service, specialised law enforcement agencies, or intelligence agencies of Ukraine, regardless of the duration of the marriage, provided the application is filed during martial law or within six months of its termination. Law No. 4502-IX of June 18, 2025 extended this exception to the spouses of deceased foreign nationals and stateless persons who served in the Armed Forces of Ukraine under contract or provided combat assistance to Ukrainian units in areas of active hostilities. A comparative analysis against Council Directive 2003/86/EC and the legislation of Germany, Poland, and France shows that Ukraine is the only jurisdiction examined that ties spousal permit eligibility to the duration of the marriage, whereas the Directive and those member states apply the duration of the sponsor's lawful residence as the basis for the waiting period. The article concludes that the existing regulation is inconsistent with the proportionality requirements of Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and proposes four legislative amendments to address the identified structural deficiencies. **Keywords:** immigration permit; fictitious marriage; Law No. 3180-IX; EU Directive 2003/86/EC; family reunification; ECHR.

I. INTRODUCTION

Article 4(3)(1) of the Law of Ukraine “On Immigration” No. 2491-III of June 7, 2001 (hereinafter — the Immigration Law) grants an immigration permit outside the quota to one of the spouses, if the other spouse, with whom they have been married for more than two years, is a citizen of Ukraine, as well as to children and parents of citizens of Ukraine¹. This durational requirement has been a fixture of Ukrainian immigration law since the statute’s original adoption and reflects the legislature’s long-standing concern with fictitious marriages; sham unions entered into solely to expedite immigration legalization. The State Migration Service of Ukraine (SMSU) officially identifies sham marriages as one of the most prevalent methods of immigration fraud².

Law No. 3180-IX of June 29, 2023 “On Amendments to the Law of Ukraine On Immigration Regarding Improving the Conditions and Procedure for Immigration to Ukraine of Foreigners and Stateless Persons,” which entered into force on October 20, 2023³, introduced two key innovations to the immigration permit framework: a new Article 4-1 codifying eight specific circumstances under which the fact of being in a marriage is not recognised as a ground for granting a permit, and investigative interview procedures, including by videoconference. Subsequently, Law No. 3897-IX of August 20, 2024 introduced paragraph 1-1 to Part 3 of Article 4, granting an immigration permit to the foreign spouse of a deceased Ukrainian military servicemember regardless of the duration of the marriage at the time of death, provided the application is filed during martial law or within six months of its termination.

The cumulative effect of these successive legislative acts creates an internal legislative conflict within the two-year rule: a rule premised on marriage duration as a necessary fraud-verification mechanism has been rendered dispensable by the legislature in a category of cases where the underlying fraud risk is demonstrably absent. This structural inconsistency

¹ Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>

² Державна міграційна служба України (2021). Фіктивні шлюби з іноземцями: протиправність та негативні наслідки для громадян України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/9207.html>

³ Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» щодо вдосконалення умов і порядку імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 29.06.2023 № 3180-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3180-20#Text>

has not received dedicated scholarly analysis in Ukrainian legal literature, despite its immediate consequences for the foreign spouses of fallen servicemembers and its broader implications for Ukraine's EU accession commitments under Chapter 24 of the enlargement *acquis*.

Ukrainian scholarship on immigration law has expanded noticeably since 2014, driven by the security crisis and the subsequent acceleration of Ukraine's European integration agenda. T. Drakokhrust produced a systematic doctrinal analysis of the administrative and legal foundations of Ukraine's state migration policy in her monograph published by the West Ukrainian National University in 2020, which remains the most comprehensive single-author treatment of the subject in Ukrainian legal literature¹. O. Malynovska of the National Institute for Strategic Studies has examined the development of EU migration policy and its relevance for Ukraine across two major works: a 2014 analytical report tracing the formation of the common EU migration framework and Ukraine's cooperation with the Union in this field, and a 2018 monograph of 472 pages providing a comprehensive account of migration policy in global and Ukrainian context, including Ukraine's legislative alignment with EU standards². O. Poznyak, Head of the Migration Research Sector at the Ptoukha Institute for Demography and Quality of Life Research of the NAS of Ukraine, has analyzed the shortcomings of Ukraine's current migration policy and the acute need for labor immigration as a structural response to wartime demographic losses, presenting his findings through the joint research platform of the Institute and the All-Ukrainian Association of International Employment Companies in 2025³.

The specific question examined in this article, namely how the two-year marriage rule interacts with EU accession standards and with the successive wartime exceptions introduced in 2024 and 2025, has not received dedicated treatment in Ukrainian legal scholarship. Commentary by practitioners is available but remains largely descriptive. In European

¹ Дракохруст Т. В. (2020). Правове забезпечення державної міграційної політики України: монографія. Тернопіль, ТНЕУ. 416 с.

² Малиновська О. (2014). Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України, Київ: НІСД, 48 с.; Малиновська О. А. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД. 472 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf

³ Позняк О. (2025). Реалізація міграційної політики: оцінка та висновки. URL: <https://ampua.org/realizaciya-migracynoi-politiki-oc/>

comparative scholarship, K. Groenendijk examined the legal foundations of family reunification under EU Community law, analyzing how Directive 2003/86/EC establishes a rights-based framework while leaving member states significant optional discretion in its application¹. D. Thym developed a systematic account of how Article 8 of the European Convention on Human Rights governs the interaction between human rights protection and national immigration law, identifying the criteria that guide proportionality review in individual cases and the conditions under which immigration restrictions may constitute a violation of the right to private and family life². The analytical frameworks developed in these two contributions provide the doctrinal basis for assessing Ukraine's marital immigration rule in the context of its EU accession obligations. The present article addresses the gap in Ukrainian scholarship by providing the first analytical treatment of the two-year rule's internal legislative conflict and its compatibility with EU and ECHR standards.

II. PURPOSE AND METHODOLOGY

The article pursues six objectives. It reconstructs the legislative logic and anti-fraud rationale underlying the two-year marriage requirement in Ukrainian immigration law. It analyzes the eight circumstances under which the fact of being in a marriage is not recognized as a ground for granting an immigration permit, as codified in Article 4-1 of the Immigration Law, and considers their implications for the rights of applicants in wartime conditions. It examines the successive wartime exceptions introduced by Law No. 3897-IX of August 20, 2024, and further extended by Law No. 4502-IX of June 18, 2025, and identifies the internal legislative conflict these exceptions create within the existing statutory scheme. It compares Ukraine's two-year rule against Council Directive 2003/86/EC on the right to family reunification and the corresponding domestic legislation of Germany, Poland, and France. It assesses the compatibility of the current regulation with the proportionality requirements of Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Finally, it

¹ Groenendijk K. (2006). Family Reunification as a Right Under Community Law. *European Journal of Migration and Law*. Vol. 8. pp. 215–230. URL: <https://doi.org/10.1163/157181606777975003>

² Thym D. (2008). Respect for Private and Family Life Under Article 8 ECHR in Immigration Cases: A Human Right to Regularise Illegal Stay? *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 57. pp. 87–112. URL: <https://dx.doi.org/10.1017/S0020589308000043>

formulates four legislative proposals to resolve the conflicts and deficiencies identified in the course of the analysis.

The article draws on three methods of legal research. The doctrinal method is used to establish the textual meaning and legislative history of the relevant provisions of the Immigration Law and the Law on the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons, tracing how the two-year marriage requirement has evolved through successive amendments and how its relationship to the Article 4-1 anti-fraud framework was altered by Laws No. 3897-IX and No. 4502-IX. The comparative method is applied to measure Ukraine's rule against Council Directive 2003/86/EC on the right to family reunification and the domestic legislation of Germany, Poland, and France, with the aim of identifying the structural divergence between Ukraine's marriage-duration model and the sponsor-residence model adopted by the Directive and those member states. The systematic method is used to examine the internal coherence of the statutory scheme as a whole, identifying the conflict that arises from the coexistence of a categorical durational bar and an exception that operates without any minimum marriage requirement.

Primary sources are the consolidated legislative texts published in the Verkhovna Rada legislative database at zakon.rada.gov.ua, official guidance and procedural materials of the State Migration Service of Ukraine, and EU legislative instruments retrieved from EUR-Lex, the official database of European Union law. Secondary sources consist of Ukrainian legal scholarship on migration policy and administrative law and European comparative scholarship on the Family Reunification Directive and on Article 8 of the European Convention on Human Rights in immigration cases.

III. DESCRIPTION OF THE OBTAINED RESULTS

The two-year marriage requirement was present in the Immigration Law from the date of its original enactment. The Law of Ukraine "On Immigration" No. 2491-III of June 7, 2001 established a structured, category-based mechanism for granting immigration permits to foreign nationals, replacing the ad hoc arrangements that had governed foreign nationals' permanent residence in Ukraine since independence. Under Article 4(3) (1) of the statute as originally enacted, a foreign spouse of a Ukrainian citizen became eligible for an immigration permit outside the quota upon

the completion of two years of registered marriage¹. This threshold was carried through every subsequent amendment to the statute without modification. The Immigration Law was amended nine times between 2001 and 2023, including by Law No. 5459-VI of October 16, 2012, which amended provisions governing the powers of executive bodies, application procedure, and grounds for revocation, and by Law No. 693-IX of June 16, 2020, which added a new non-quota category. In none of these amendments did the legislature alter the durational requirement in Article 4(3)(1).

Two policy rationales underlie the rule, neither of which the legislature formally articulated. The first is a temporal filter: genuine marital relationships persist over time, whereas arrangements entered into purely for immigration purposes are more likely to dissolve or be exposed once the permit is obtained. This rationale is reflected in the DMSU's official guidance, which identifies fictitious marriages as one of the most prevalent methods of immigration fraud². The second is a doctrinal inference from the rule's procedural structure: the two-year period corresponds to the duration of a temporary residence permit, which suggests a legislative intent to use the temporary-permit phase as an observation window during which migration authorities can assess whether the marriage is being genuinely lived before granting permanent status.

Practitioners have identified a structural gap arising from the rule's interaction with Article 4(2)(6) of the Immigration Law, which applies the same two-year marriage requirement to the spouse of a person who already holds a Ukrainian immigration permit, that is, a foreign national with permanent resident status. The result is an unaddressed limbo: a foreign national who marries a Ukrainian permanent resident cannot obtain any form of residence permit, temporary or permanent, for up to two years. This gap has no foundation in the anti-fraud rationale and is irreconcilable with the right to family life.

¹ Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>

² Державна міграційна служба України (2021). Фіктивні шлюби з іноземцями: проти-правність та негативні наслідки для громадян України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/9207.html>

Statutory Circumstances of Fictitious Marriage

Prior to Law No. 3180-IX, Ukrainian immigration law contained no statutory definition of fictitious marriage and no codified criteria for its detection by administrative bodies. Under Article 40(2) of the Family Code of Ukraine¹, a marriage is fictitious if concluded by a woman and a man, or one of them, without the intention of creating a family and acquiring the rights and obligations of spouses. A finding of fictitious character was, and remains, a judicial function: only a court may declare a marriage invalid on grounds of fictitious character, and the administrative body had no statutory basis to treat a suspected fictitious marriage as a ground for refusal until a final court decision existed.

Law No. 3180-IX introduced a new Article 4-1, titled “Circumstances under which the fact of being in a marriage with a citizen of Ukraine or an immigrant is not recognized as a ground for granting an immigration permit”². The article establishes eight such circumstances. The first is that one of the spouses received material compensation in exchange for free consent to the marriage, except where such compensation is mandatory under the law of the foreign state in which the marriage was concluded. The second is that the spouses do not live together and are not connected by a common household. The third is that the spouses had not met or communicated prior to the conclusion of the marriage. The fourth is that the spouses do not communicate in a language understandable to both. The fifth is that one of the spouses was previously in a marriage with a citizen of Ukraine or an immigrant that was not recognized as a ground for granting an immigration permit. The sixth is that each of the spouses lacks information about the other’s personal data, including date and place of birth, place of residence, education, place of work, profession, religion, close relatives, and lifestyle preferences. The seventh is refusal of the applicant to have their spouse personally present during submission of the application. The eighth is refusal of either spouse to provide written consent to undergo an interview.

¹ Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

² Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» щодо вдосконалення умов і порядку імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 29.06.2023 № 3180-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3180-20#Text>

Article 4-1 also establishes the investigative procedures available to the SMSU when grounds exist to suspect one or more of these circumstances. These include interviews with both spouses, conducted in person or by videoconference for applicants who submitted their application through a diplomatic mission abroad or who departed Ukraine after filing domestically, questioning of third parties who may hold relevant information, and requests to other state authorities for information concerning the presence or absence of grounds for refusal.

Three of these circumstances raise rights concerns that are particularly acute in wartime. Circumstance 2, requiring proof of common household, may place spouses separated by military mobilisation or forced evacuation in an impossible position through no fault of their own. Circumstance 7, requiring the spouse's personal presence at the application, cannot be satisfied when the Ukrainian citizen is deployed in a combat zone. Circumstance 3, penalising the absence of pre-marriage meeting or communication, may disadvantage couples who met through digital means, a category that no provision of Ukrainian family law treats as less legitimate than in-person acquaintance. These concerns bear directly on the legislative conflict examined in the following section.

Wartime Exception to Two-Year Rule and Internal Legislative Conflict They Create

Article 4(3) of the Immigration Law was supplemented with a new paragraph 1-1 by Law No. 3897-IX of August 20, 2024¹. This paragraph grants an immigration permit outside the quota to one of the spouses if the other spouse is a deceased or died citizen of Ukraine who was a servicemember or employee of the Armed Forces of Ukraine, other military formations established in accordance with Ukrainian law, the Security Service of Ukraine, the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the Administration of State Guard of Ukraine, the State Special Transport Service, specialized law enforcement agencies, or the intelligence agencies of Ukraine, regardless of the duration

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у захисті територіальної цілісності та недоторканості України: Закон України від 20.08.2024 № 3897-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3897-20#Text>

of the marriage valid at the time of death, provided the application is submitted during the period of martial law or within six months of the day of its termination or cancellation.

This provision produces an internal legislative conflict within the two-year rule. The rule rests on the premise that two years of marriage constitutes a necessary minimum for verifying genuine marital intent. The exception introduced by Law No. 3897-IX grants identical immigration benefits with no minimum marriage duration whatsoever. The legislature's reasoning is apparent: the servicemember's death removes the fraud risk, because a deceased Ukrainian citizen cannot be a complicit sponsor of a fictitious immigration scheme. That reasoning is coherent, but it carries an important implication. It reveals that the two-year threshold is not an absolute mechanism for establishing objective marital facts. It is a fraud-proxy that targets a specific pattern requiring a living, complicit Ukrainian citizen sponsor. The exception is accordingly a legislative acknowledgment that the rule is over-inclusive: it withholds benefits from some genuinely married couples while being directed at a fraud pattern that, in the deceased-servicemember scenario, cannot arise.

Law No. 4502-IX of June 18, 2025 further extended the exception by adding two new paragraphs to Article 4(3) of the Immigration Law¹. The first new paragraph covers the foreign spouse of a deceased foreign national or stateless person who served under contract in the Armed Forces of Ukraine, the State Special Transport Service, or the National Guard of Ukraine. The second covers the foreign spouse of a deceased foreign national or stateless person who, during the period of martial law, provided combat assistance to Ukrainian units while directly present in areas of active hostilities. The second category includes foreign volunteers who served in the International Legion of Territorial Defence of Ukraine, the foreign volunteer unit created on February 27, 2022 by order of President Zelenskyy, whose fighters have come from dozens of countries across Europe, North America, and elsewhere².

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України: Закон України від 18.06.2025 № 4502-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>

² President of Ukraine (2022). Appeal to foreign citizens to help Ukraine in fighting against Russia's aggression. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-do-gromadyan-inozemnih-derzhav-yaki-pragnut-dopom-73213>

The exception, in its original and extended forms, constitutes a legislative acknowledgment that the two-year threshold is not indispensable to preventing immigration fraud in all circumstances. That acknowledgment creates a normative obligation, arising both from the proportionality requirements of Article 8 ECHR and from Ukraine's EU accession commitments, to reconsider the categorical bar for all cases where the specific fraud pattern the rule is designed to address is demonstrably absent.

Comparative Analysis: EU Directive 2003/86/EC and Selected Member States

Council Directive 2003/86/EC of 22 September 2003 on the right to family reunification¹ establishes the EU framework applicable to third-country nationals legally residing in member states who wish to be joined by family members. Although Ukraine, as an EU accession candidate, is not yet bound by the Directive, compliance with it is a key benchmark under Chapter 24 of the EU enlargement acquis. The Directive does not in itself require any waiting period before family members may join a sponsor. Article 8 makes this waiting period optional: member states may require the sponsor to have stayed lawfully in their territory for a period not exceeding two years before family members may join him or her. A separate derogation permits a period of up to three years, measured from submission of the application to issue of the residence permit, for states whose legislation on family reunification, as in force on the date the Directive was adopted, already took into account reception capacity.

The structural difference from Ukraine's rule is that the Directive's optional waiting period is measured against the duration of the sponsor's lawful residence in the host country, not against the duration of the marriage. The EU framework asks whether the sponsor is sufficiently established in the receiving state. Ukraine's rule asks whether the marriage has existed long enough to be presumptively genuine. These are distinct policy questions that produce different legal outcomes for the same couples.

The Court of Justice of the EU addressed the compatibility of Article 8's optional waiting period with fundamental rights in Case C-540/03 (European

¹ EUR-Lex (2003). Council Directive 2003/86/EC of September 22, 2003 on the right to family reunification. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32003L0086>

Parliament v. Council, judgment of 27 June 2006, ECLI:EU:C:2006:429)¹. The Parliament had argued that Article 8, together with other optional provisions of the Directive, was incompatible with the right to family life and the principle of non-discrimination. The Court dismissed the challenge and held that the Directive is compatible with fundamental rights. In doing so, it confirmed that even where member states exercise the optional discretion Article 8 grants them, they remain bound by Article 17 of the Directive, which requires them to take due account of the nature and solidity of the person's family relationships, the duration of residence in the member state, and the existence of family, cultural, and social ties with the country of origin. The 2014 Commission Guidance on Directive 2003/86/EC² restated this obligation, noting that Article 17 requires a comprehensive assessment of all relevant factors in each individual case. A categorical waiting period applied without any individual assessment of family circumstances is therefore incompatible with this requirement, and Ukraine's two-year rule, as currently framed, does not permit such assessment at all for marriages that have not yet reached the two-year threshold.

A comparison of Ukraine's two-year rule against three EU member states and the Directive itself reveals a consistent structural divergence. In none of the compared EU jurisdictions does spousal immigration permit eligibility depend on the duration of the marriage. All three member states apply a sponsor-residence model, in which eligibility turns on whether the sponsor has sufficiently established lawful residence in the host state, not on how long the marriage has existed.

In Germany, spousal reunification is governed by §30 of the Residence Act (*Aufenthaltsgesetz*). There is no minimum marriage duration. The principal requirements are that both spouses be at least 18 years old, that the sponsor hold a qualifying residence title, that the household have sufficient financial means without recourse to public benefits, and that the joining spouse demonstrate basic German language proficiency at level A1 of the Common European Framework. The A1 requirement is waived as a

¹ EUR-Lex (2006). Court of Justice of the EU. Case C-540/03, *European Parliament v. Council of the European Union*. Judgment of June 27, 2006. ECLI:EU:C:2006:429. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0540>

² EUR-Lex (2014). Guidance for Application of Directive 2003/86/EC on the Right to Family Reunification. April 3, 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0210>.

matter of statute for spouses of Blue Card holders and holders of the skilled worker residence permits under §§18a, 18b, and 18d of the Residence Act, as amended in December 2022. A separate hardship exception permits waiver of the language requirement where learning German before entry is impossible or unreasonable due to illness, disability, or unavailability of courses¹.

In Poland, spousal family reunification is governed by Chapter 8, Section V of the Act of December 12, 2013, on Foreigners. No minimum marriage duration applies. The marriage must be genuine, duly documented, and recognized under Polish law. The sponsor must hold one of the following residence titles: a permanent residence permit, a long-term EU resident permit, refugee or subsidiary protection status, or consecutive temporary residence permits for a cumulative period of at least two years with the last permit valid for at least one year. The family relationship and genuine character of the marriage must be substantiated by documentary evidence².

In France, spousal family reunification falls under the regroupement familial procedure governed by the Code of Entry and Residence of Foreigners and of the Right to Asylum. No minimum marriage duration applies. The sponsor must have resided legally in France for a minimum of 18 months before submitting the application, must hold a residence permit valid for at least 12 months, and must demonstrate sufficient financial resources and adequate housing. Algerian nationals benefit from a reduced residence requirement of 12 months under the Franco-Algerian Agreement of 1968. Recognized refugees may apply through a distinct procedure without the 18-month residency requirement, provided the application is submitted within three months of receiving refugee status³.

The structural pattern across all three jurisdictions is uniform: spousal permit eligibility is conditioned on the sponsor's establishment in the host country, measured in months of lawful residence, not on the age of the marriage. Ukraine stands apart from this model in a way that is analytically

¹ Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (2004). Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet 1) (Aufenthaltsgesetz – AufenthG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/_30.html

² O cudzoziemcach: Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. Dz. U. 2013 poz. 1650. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130001650/U/D20131650Lj.pdf>

³ OFII. Le regroupement familial. Code de l'entrée et du séjour des étrangers et du droit d'asile (CESEDA). URL: <https://www.ofii.fr/vos-demarches/regroupement-familial/>

significant for EU accession purposes. The EU Directive's Article 8 waiting period, which is itself optional for member states and which no member state is required to impose, is measured against the sponsor's residence. Ukraine's mandatory two-year bar is measured against the marriage's duration. These are not simply different durations of the same type of requirement. They reflect different theories of what immigration law is seeking to verify: whether the sponsor is settled, or whether the marriage is genuine. The EU framework has chosen the former question; Ukraine has chosen the latter; and the wartime exceptions created by Laws No. 3897-IX and No. 4502-IX demonstrate that even Ukrainian law has implicitly recognized the limits of the marriage-duration theory in circumstances where it produces unjust results.

The ECHR Dimension: Article 8 and the Right to Family Life

Ukraine ratified the European Convention on Human Rights on July 17, 1997, which entered into force for Ukraine on September 11 of that year¹. Article 8 ECHR guarantees the right to respect for private and family life. Any interference must be in accordance with the law, pursue a legitimate aim, and be necessary in a democratic society. The ECtHR has consistently affirmed that states retain the right, as a matter of well-established international law, to control the entry and residence of foreigners, the formula established in *Moustaquim v. Belgium* (Application No. 12313/86, judgment of February 18, 1991), the first case in which the Court held that deportation of a foreign national could violate Article 8. As Thym has shown in his comparative analysis of Strasbourg immigration case law², any restriction affecting established family life must be subject to proportionality review and individualized assessment of the couple's circumstances.

The two-year rule raises three proportionality concerns. It applies as a categorical bar without any individual assessment: no immigration status is available regardless of how well-documented a marriage may be, which is structurally incapable of satisfying the case-by-case requirement under Article 8. It creates up to two years during which a foreign spouse who

¹ European Convention on Human Rights. Council of Europe, November 4, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

² Thym D. (2008). Respect for Private and Family Life Under Article 8 ECHR in Immigration Cases: A Human Right to Regularise Illegal Stay? *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 57. pp. 87–112. URL: <https://dx.doi.org/10.1017/S0020589308000043>

has lawfully entered Ukraine and established family life has no pathway to long-term residence, producing family separation or unlawful overstay as ordinary legal consequences. And it places identically situated genuine marriages in unequal positions depending solely on whether the Ukrainian spouse is alive or deceased, a distinction with no basis in the anti-fraud rationale.

The Article 4-1 framework of eight circumstances, introduced by Law No. 3180-IX, moves toward individualized assessment and is more consistent with Article 8 than a pure temporal bar. Its structural limitation is directional: it equips the SMSU to deny permits on evidence of fraud but provides no mechanism to approve early on evidence of genuine marital life. If the SMSU can conduct individual interviews and investigations when fraud is suspected, there is no principled basis for refusing equivalent assessment when the question is approval rather than denial.

Four Structural Defects and Proposed Legislative Amendments

The foregoing analysis reveals four structural defects in the current legal framework.

The first concerns the internal contradiction between the anti-fraud premise and the wartime exception. The waiver of the two-year threshold for the deceased-servicemember scenario acknowledges, implicitly but unavoidably, that the rule is over-inclusive: it withholds immigration benefits from genuinely married couples while targeting a fraud pattern that cannot arise in the bereavement context. The logical remedy is to add a subparagraph to Article 4(3)(1) of the Immigration Law permitting the SMSU to grant an immigration permit before the two-year mark where the applicant demonstrates genuine marital life by clear and convincing evidence, comprising joint registered address, documented shared financial life, evidence of pre-marriage acquaintance, and absence of all eight circumstances under Article 4-1. This preserves the anti-fraud purpose of the existing rule while removing its application to couples for whom the underlying fraud risk is absent.

The second defect is the absence of any proportionality review for under-two-year marriages. Ukrainian immigration law equips the SMSU to deny a permit at any point on evidence of fraud but provides no corresponding mechanism to approve early on evidence of genuine marital life. The asymmetry is incompatible with the proportionality requirements of

Article 8 ECHR. The appropriate remedy is a general proportionality clause in the Immigration Law, modeled on Article 17 of Directive 2003/86/EC, requiring the SMSU to take account of the nature and solidity of the family relationship, the duration of the applicant's lawful residence in Ukraine, family and cultural ties, and the best interests of any minor children.

The third defect affects the foreign spouse of a person who already holds a Ukrainian immigration permit. Article 4(2)(6) of the Immigration Law applies the same two-year marriage requirement to this category. While the Law on the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons already provides a statutory basis for a temporary residence permit in this scenario, the path to a permanent immigration permit remains blocked for two years regardless of the genuineness of the marriage. The appropriate remedy is an amendment to Article 4 of the Law on the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons¹ explicitly granting permanent immigration permit eligibility to the foreign spouse of an existing immigrant regardless of the duration of the marriage, subject to Article 4-1 verification.

The fourth defect is structural misalignment with EU Directive 2003/86/EC. Ukraine's accession process under Chapter 24 requires progressive harmonization with the EU *acquis*. The Directive's sponsor-residence model and Ukraine's marriage-duration model are structurally different, and the Chapter 24 screening process will require Ukraine to justify this divergence. The appropriate remedy is an additional eligibility pathway in Article 4(3) of the Immigration Law: an immigration permit should be available to the foreign spouse of a Ukrainian citizen who has maintained lawful residence in Ukraine for at least two years, regardless of the marriage's duration, subject to Article 4-1 verification. This introduces the Directive's model as an alternative to the existing rule rather than a replacement for it.

IV. CONCLUSIONS

This article has identified and analyzed a structural contradiction within Ukraine's marital immigration framework that has not previously received dedicated scholarly attention. Law No. 3180-IX of June 29, 2023 introduced the eight-circumstances framework of Article 4-1, tightening the evidentiary basis for detecting fictitious marriages. Law No. 3897-IX

¹ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

of August 20, 2024 introduced paragraph 1¹ of Article 4(3), granting an immigration permit to the foreign spouse of a deceased Ukrainian military servicemember regardless of the duration of the marriage at the time of death. Law No. 4502-IX of June 18, 2025 extended this exception to the spouses of deceased foreign nationals who served in Ukraine's defense forces or provided combat assistance in areas of active hostilities.

The coexistence of the two-year categorical bar and the wartime exception discloses an internal legislative conflict. A rule premised on marriage duration as a fraud-prevention mechanism has been rendered dispensable by the legislature in the category of cases where the anti-fraud rationale is most obviously inapplicable. This constitutes a legislative acknowledgment that the rule is over-inclusive, and it creates a normative obligation, arising from both Article 8 ECHR proportionality requirements and Ukraine's EU accession commitments, to reconsider the categorical bar for all cases where the fraud pattern the rule targets is demonstrably absent.

The comparative analysis confirms that Ukraine's rule is more restrictive than EU Directive 2003/86/EC and more restrictive than the spousal immigration regimes of Germany, Poland, and France, all of which condition eligibility on the sponsor's lawful residence rather than the marriage's duration. As Ukraine proceeds with EU accession negotiations, harmonizing its marital immigration framework with the Directive's sponsor-residence model is both legally required and strategically sound: it would expand legal pathways for family reunification, a demographic priority under Ukraine's Strategy for Demographic Development until 2040, while aligning domestic law with a framework the EU has validated as compatible with fundamental rights.

The four legislative amendments proposed in Section 5.6 address the identified structural defects while preserving the anti-fraud objectives of existing law and advancing Ukraine's Article 8 ECHR compliance and EU accession agenda. Further work on the empirical application of the Article 4-1 circumstances by the SMSU, and on the procedural rights of applicants in spousal immigration proceedings, would complement the doctrinal analysis offered here.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Державна міграційна служба України (2021). Фіктивні шлюби з іноземцями: про-типравність та негативні наслідки для громадян України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/9207.html>
2. Дракохруст Т. В. (2020). Правове забезпечення державної міграційної політики України: монографія. Тернопіль, ТНЕУ. 416 с.
3. Малиновська О. (2014). Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 48 с. URL: https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68f1d.pdf
4. Малиновська О. А. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД. 472 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf
5. Позняк О. (2025). Реалізація міграційної політики: оцінка та висновки. URL: <https://amrua.org/realizaciya-migraciynoi-politiki-oc/>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України: Закон України від 18.06.2025 № 4502-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь у захисті територіальної цілісності та недо-торканності України: Закон України від 20.08.2024 № 3897-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3897-20#Text>
8. Про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» щодо вдосконалення умов і порядку імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 29.06.2023 № 3180-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3180-20#Text>
9. Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>
10. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
11. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
12. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (2004). Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet 1) (Aufenthaltsgesetz — AufenthG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/_30.html
13. EUR-Lex (2003). Council Directive 2003/86/EC of September 22, 2003 on the right to family reunification. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32003L0086>
14. EUR-Lex (2006). Court of Justice of the EU. Case C-540/03, European Parliament v. Council of the European Union. Judgment of June 27, 2006. ECLI:EU:C:2006:429. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0540>
15. EUR-Lex (2014). Guidance for Application of Directive 2003/86/EC on the Right to Family Reunification. April 3, 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0210>.
16. European Convention on Human Rights. Council of Europe, November 4, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
17. Groenendijk K. (2006). Family Reunification as a Right Under Community Law. *European Journal of Migration and Law*. Vol. 8. pp. 215–230. URL: <https://doi.org/10.1163/157181606777975003>

18. O cudzoziemcach: Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. Dz. U. 2013 poz. 1650. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130001650/U/D20131650Lj.pdf>
19. OFII. Le regroupement familial. Code de l'entrée et du séjour des étrangers et du droit d'asile (CESEDA). URL: <https://www.ofii.fr/vos-demarches/regroupement-familial/>
20. President of Ukraine (2022). Appeal to foreign citizens to help Ukraine in fighting against Russia's aggression. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-dogromadyan-inozemnih-derzhav-yaki-pragnut-dopom-73213>
21. Thym D. (2008). Respect for Private and Family Life Under Article 8 ECHR in Immigration Cases: A Human Right to Regularise Illegal Stay? *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 57. pp. 87–112. URL: <https://dx.doi.org/10.1017/S0020589308000043>

REFERENCES

1. Drakokhrust T. V. (2020). Pravove zabezpechennya derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrainy [Legal Framework of Ukraine's State Migration Policy]. Ternopil, TNEU. 416 p. [in Ukrainian].
2. EUR_Lex (2003). Council Directive 2003/86/EC of September 22, 2003 on the right to family reunification. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32003L0086>
3. EUR-Lex (2006). Court of Justice of the EU. Case C-540/03, European Parliament v. Council of the European Union. Judgment of June 27, 2006. ECLI:EU:C:2006:429. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0540>
4. EUR-Lex (2014). Guidance for Application of Directive 2003/86/EC on the Right to Family Reunification. April 3, 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0210>
5. European Convention on Human Rights. Council of Europe, November 4, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
6. Family Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2947-III of January 10, 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].
7. Federal Ministry of Justice and Consumer Protection (2004). Act on the Residence, Employment, and Integration of Foreigners in Germany 1) (Residence Act — AufenthG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/_30.html [in Germany].
8. Groenendijk K. (2006). Family Reunification as a Right Under Community Law. *European Journal of Migration and Law*. Vol. 8. pp. 215–230. URL: <https://doi.org/10.1163/157181606777975003>
9. Malynovska O. (2014). Mihratsiyna polityka Yevropeys'koho Soyuzu: vyklyky ta uroky dlya Ukrainy [European Union Migration Policy: Challenges and Lessons for Ukraine]. Kyiv: NISS, 48 p. URL: https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68f1d.pdf [in Ukrainian].
10. Malynovska O. A. (2018). Mihratsiyna polityka: hlobalnyy kontekst ta ukrayinski realiyi [Migration Policy: Global Context and Ukrainian Realities]. Kyiv: NISS. 472 p. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf [in Ukrainian].
11. On Foreigners: Act of December 12, 2013. Dz. U. 2013 poz. 1650. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20130001650/U/D20131650Lj.pdf> [in Poland].
12. OFII. Family Reunification. Code on the Entry and Residence of Foreigners and the Right to Asylum (CESEDA). URL: <https://www.ofii.fr/vos-demarches/regroupement-familial/> [in France].
13. On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons Who Participate in the Defense of Ukraine's Territorial Integrity and

- Inviolability: Law of Ukraine No. 3897-IX of August 20, 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3897-20#Text> [in Ukrainian].
14. On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Implementation of the Right to Acquire and Retain Ukrainian Citizenship: Law of Ukraine No. 4502-IX of June 18, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text> [in Ukrainian].
 15. On Amendments to the Law of Ukraine “On Immigration” Regarding the Improvement of the Conditions and Procedures for the Immigration of Foreigners and Stateless Persons to Ukraine: Law of Ukraine No. 3180-IX of June 29, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3180-20#Text> [in Ukrainian].
 16. On Immigration: Law of Ukraine No. 2491-III of June 7, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> [in Ukrainian].
 17. On the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons: Law of Ukraine No. 3773-VI of September 22, 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> [in Ukrainian].
 18. Pozniak O. (2025). Realizatsiya mihratsiynoyi polityky: otsinka ta vysnovky [Implementation of Migration Policy: Assessment and Conclusions]. URL: <https://ampua.org/realizaciya-migraciynoi-politiki-oc/> [in Ukrainian].
 19. President of Ukraine (2022). Appeal to foreign citizens to help Ukraine in fighting against Russia’s aggression. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-do-gromadyan-inozemnih-derzhav-yaki-pragnut-dopom-73213>
 20. State Migration Service of Ukraine (2021). Fiktyvni shlyuby z inozemtsyamy: protypravnist ta nehatyvni naslidky dlya hromadyan Ukrayiny [Sham marriages with foreign nationals: illegality and negative consequences for Ukrainian citizens]. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/9207.html> [in Ukrainian].
 21. Thym D. (2008). Respect for Private and Family Life Under Article 8 ECHR in Immigration Cases: A Human Right to Regularise Illegal Stay? *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 57. pp. 87–112. URL: <https://dx.doi.org/10.1017/S0020589308000043>

МІГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА РЕСУРС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ (ДОСВІД УКРАЇНИ І США)

MIGRATION AS FACTOR IN POLITICAL IDENTITY AND RESOURCE FOR NATION-BUILDING (EXPERIENCES OF UKRAINE AND USA)

Василь Добіжа¹

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету (вул. Гонти, 37, м. Вінниця, Україна, 21000)

Vasyl Dobizha

Vinnitsia Educational and Scientific Institute of West Ukrainian National University (37, Honta Str., Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Отримано: 08.06.2026. Затверджено: 26.08.2026. Опубліковано: 31.08.2026.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню міграції як чинника формування політичної ідентичності у компаративній перспективі. Актуальність теми зумовлена тим, що міграційні процеси, попри їхні очевидні політологічні виміри, традиційно аналізуються переважно в демографічному, економічному або правовому контексті, тоді як їхній вплив на державотворення і національну ідентичність залишається недостатньо дослідженим. Особливої гостроти це питання набуває в умовах масштабної воєнної еміграції українців до Європи, спричиненої повномасштабною російською агресією. Мільйони людей опинилися за межами своєї країни не з власної волі, і осмислення політологічного виміру цього явища є нагальною науковою потребою. Метою дослідження є компаративний аналіз двох принципово відмінних міграційних моделей: американської, де міграція стала свідомим цивілізаційним проєктом і ідеологічним ресурсом державотворення,

¹ кандидат політичних наук, доцент; orcid 0000-0002-5540-9781; e-mail: v.dobizha@gmail.com

та української воєнної еміграції, породженої деструктивною винятковістю держави-агресора. Зіставлення цих двох моделей дозволяє виявити як спільні закономірності, так і принципові відмінності у механізмах взаємодії між міграцією і політичною ідентичністю. Методологічну основу становлять порівняльно-політологічні, історико-генетичні та дискурсивні методи. Наукова новизна полягає у застосуванні концепції політичної винятковості до аналізу міграційних процесів, що дозволяє вийти за межі суто демографічних чи економічних підходів і розглянути міграцію як самостійний політологічний феномен. Компаративний аналіз виявив принципову відмінність між міграцією як інструментом конструювання ідентичності та міграцією як наслідком її руйнування. Обґрунтовано тезу про те, що українська діаспора в Європі, попри вимушений характер свого виникнення, має потенціал трансформуватися на чинник м'якої сили та елемент формування конструктивної політичної унікальності України у світі. Отримані результати можуть бути корисними для формування державної політики щодо взаємодії з українською діаспорою.

Ключові слова: міграція; політична ідентичність; американська винятковість; українська воєнна еміграція; діаспора; м'яка сила; політична унікальність.

ABSTRACT

The article examines migration as a factor in the formation of political identity from a comparative perspective. The relevance of the topic is determined by the fact that migration processes, despite their obvious political dimensions, are traditionally analysed predominantly in demographic, economic, or legal contexts, while their impact on state-building and national identity remains insufficiently studied. This issue becomes particularly acute in the context of the large-scale wartime emigration of Ukrainians to Europe, caused by Russia's full-scale aggression. The aim of the study is a comparative analysis of two fundamentally different migration models: the American one, where migration became a conscious civilizational project and an ideological resource for state-building, and the Ukrainian wartime emigration, generated by the destructive exceptionalism of the aggressor state. A juxtaposition of these two models allows for the identification of both common patterns and fundamental differences in the mechanisms of interaction between migration and political identity. The methodological basis comprises comparative-political, historical-genetic, and discursive methods. The scientific novelty lies in the application of the concept of political exceptionalism to the analysis of migration processes, which allows going beyond purely demographic or economic approaches and examining migration as an independent political science phenomenon. The comparative analysis revealed a fundamental distinction between migration as an instrument for constructing identity and migration because of its destruction. The thesis substantiates that the Ukrainian diaspora in Europe, despite the forced nature of its emergence, has the potential to transform into a factor of soft power and an element in the formation of Ukraine's constructive political uniqueness in the world. The findings may prove useful for shaping state policy regarding engagement with the Ukrainian diaspora.

Keywords: migration; political identity; American exceptionalism; Ukrainian wartime emigration; diaspora; soft power; political uniqueness.

I. ВСТУП

Міграція як суспільне явище традиційно аналізується в демографічному, економічному або правовому контексті, тоді як її вплив на формування національної ідентичності та державотворення залишається поза належною науковою увагою. Одним із найпродуктивніших теоретичних інструментів для подолання цієї прогалини є концепція політичної винятковості, яка дозволяє розглядати міграційні процеси не просто як демографічний факт, а як прояв того, яким чином нація усвідомлює власне місце у світі та легітимізує свій історичний шлях. Особливої гостроти це питання набуває в умовах повномасштабної російської агресії проти України, яка спричинила масову вимушену еміграцію українців до Європи. Але політологічний вимір цього явища, а саме вплив на ідентичність, потенціал діаспори як політичного актора та формування образу України у світі, досі залишається недостатньо дослідженим.

Серед дослідників, які зверталися до суміжних проблем, варто відзначити праці: М. Деліні і А. Дергач, що вивчали соціально-економічні наслідки міграції з України до ЄС в умовах воєнного стану¹, Е. Лібанової, О. Позняка і О. Цимбала, які досліджували масштаби і наслідки вимушеної міграції внаслідок збройної агресії², а також О. Лук'яніхіної, Т. Скиби³ та інших науковців. Проте компаративний політологічний аналіз цього явища через призму концепції політичної винятковості досі не здійснювався, і саме цю прогалину покликана заповнити пропонована стаття. Компаративна перспектива дає змогу побачити українське явище в новому аналітичному світі.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є компаративний аналіз міграції як чинника політичної ідентичності на прикладі американської доктрини винятковості

¹ Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>

² Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>

³ Лук'яніхіна О. А. Скиба Т. Г. (2025). Вимушена міграція українців в умовах війни — наслідки для України і Європи. *Грааль науки*. № 9. С. 345–353. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039>

та української воєнної еміграції 2022–2026 рр. задля виявлення спільних закономірностей і принципових відмінностей цих двох феноменів.

Для досягнення мети застосовано такі методи. Порівняльно-політологічний метод забезпечив зіставлення двох міграційних моделей у їхньому зв'язку з формуванням політичної ідентичності. Історико-генетичний метод уможливив аналіз генези американської доктрини винятковості від пуританських витоків до сучасних геополітичних проявів. Дискурсивний метод застосовано для аналізу риторики американських президентів і сучасних наративів навколо української еміграції.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Українські дослідники визначають політичну винятковість як зверхність, своєрідність або особливість, які ґрунтуються на сформованій, часто удаваній наявності певної переваги чи привілейованості однієї нації чи держави щодо інших; у політичній царині цей феномен можна віднести до міфологеми, ідеологеми чи навіть ідеології — стійкого стану суспільної свідомості, стрижнем якої є постулат про якісну перевагу однієї нації, невразливу до історичних, культурних, політичних чи воєнних впливів¹. Поняття це неоднозначне: винятковість може набувати форми конструктивної унікальності, коли не заперечує права інших спільнот на власний шлях розвитку, або ж переростати в деструктивний прояв, коли слугує підставою для експансії чи заперечення суб'єктності інших народів. Саме це розмежування визначає логіку нашого подальшого аналізу.

Міграційні процеси ми вважаємо одним із найпоказовіших полів вияву цієї категорії, оскільки саме через переміщення людей і їхнє самоусвідомлення на новій території винятковість або конструюється як ідеологічний ресурс держави, або, навпаки, постає наслідком її деструктивного вияву з боку іншої держави.

США є найбільш відомим прикладом держави, побудованої мігрантами, де міграція стала не просто демографічним фактом, а джерелом самої концепції «американської винятковості», тобто уявлення про унікальність американської нації, її держави, культури та ідеології в

¹ Горбатенко В. П., Мироненко П. В. (ред.) (2024). Енциклопедія політики і права. Київ: Вид-во «Політія». С. 126.

історичному, політичному чи моральному сенсі, яке народилося з конкретного міграційного досвіду, осмисленого через релігійну та політичну призму. Зіставлення двох досвідів не має на меті стверджувати їхню тотожність, навпаки, саме принципова відмінність між ними є науково значущою¹. Проте ця унікальність не виникла на порожньому місці, а народилася із конкретного міграційного досвіду, осмисленого через релігійну та політичну призму.

У вересні 1620 р. на борту корабля «Мейфлавер» до берегів Массачусетсу прибула група пуритан-сепаратистів, які засновували не просто поселення, а новий тип спільноти, заснований на ідеї богообраності та суспільного договору з Богом. Саме тоді Д. Вінтроп сформулював метафору «місто на пагорбі», яка стала однією з найважливіших концепцій в американській політичній риторичі². Так, міграція перетворилася на ідеологічний акт, а не просто на фізичне переміщення людей. Ці ідеї мали глибоке підґрунтя. Ще Т. Пейн у памфлеті «Здоровий глузд» 1776 р. обґрунтовував «обраність» американського народу і його право розпоряджатися власною долею³.

Ця ідея розвивалася і зміцнювалася у наступні десятиліття. А. де Токвіль, спостерігаючи американське суспільство у 1830-х рр., підкреслив унікальність становища американців, яка сформувалася завдяки переселенню людей з різних куточків Європи до Нового Світу. Звідси впливає ключова теза нашого дослідження: американська винятковість є не просто ідеологією, а продуктом конкретного міграційного досвіду, що підтверджують і сучасні дослідники, зокрема Д. Медсен, який розглядає американську винятковість як культурний міф, що пронизує всі аспекти американського життя⁴. С. Ліпсет визначав «американське кредо» через поняття свободи, егалітаризму, індивідуалізму і популізму⁵, і кожен мігрант, що долучався до американського

¹ Бовкун С. (2022). Як західні аналітики підіграють путіну та російській пропаганді? URL: <https://hromadske.radio/publications/yak-zakhidni-analityky-pidihruut-putinu-ta-rosiys-kiy-propahandi>

² Tucker E. (2025). Introduction of "Model of Christian Charity". URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/a-model-of-christian-charity-2/>

³ Paine T. (1776). Common Sense (Pamphlet). URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/1776-paine-common-sense-pamphlet>

⁴ Madsen D. L. (1998). American Exceptionalism. Edinburgh: Edinburgh University Press. 192 p.

⁵ Lipset S. M. (1996). American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/americanexceptionalism.htm>

суспільства, ставав носієм цього кредо, підтверджуючи його своїм особистим вибором. Міграція, таким чином, була механізмом відтворення і зміцнення ідентичності, а не загрозою для неї.

Характерно, що впевненість у власній винятковості глибоко вкорінена не лише в елітних колах, а й у масовій американській свідомості. Згідно з дослідженням Дж. Цезара, принаймні 73% американців поділяли думку про те, що своєрідність історичного розвитку надає Америці особливого характеру¹. Ці цифри свідчать про стійкість ідеологічного фундаменту, закладеного ще першими мігрантами.

Перехід від американського до українського досвіду вимагає принципової зміни аналітичної оптики. Якщо американська міграція історично була переважно наслідком добровільного цивілізаційного вибору, то українська еміграція є прямим наслідком деструктивної винятковості держави-агресора. Варто зауважити, що добровільність і безповоротність американської міграції не варто абсолютизувати навіть стосовно сучасного періоду. Так, у 2025 р., за аналізом *Wall Street Journal*, щонайменше 180 тисяч громадян США переїхали на постійне проживання за кордон, що стало рекордним показником з часів Великої депресії². Проте принциповою залишається різниця в масштабі й природі цього явища, тому що добровільний вибір окремих громадян не можна порівнювати з масовою вимушеною втечею мільйонів людей від війни.

За даними УВКБ ООН, станом на квітень 2026 р., в європейських країнах зареєстровано понад 3 072 390 українських біженців. Найбільше українських біженців прийняли Німеччина (1 279 450 осіб) та Польща (986 950 осіб)³. Перед нами не народ, що свідомо обирає нову батьківщину, а спільнота, що рятується від фізичної небезпеки.

До цього варто додати тривожну тенденцію, яку зафіксували М. Деліні і А. Дергач: чим довше українці перебувають за кордоном, тим глибше вони інтегруються в суспільство і економіку країни пере-

¹ Ceaser J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1086/664595>

² Hinshaw D., Parkinson J. (2026). Americans Are Leaving the U.S. in Record Numbers. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.tovima.com/wsj/americans-are-leaving-the-u-s-in-record-numbers/>

³ UNHCR (2026). Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

бування, що поступово знижує ймовірність їхнього повернення¹. Зростання зайнятості мігрантів (50–70%, залежно від країни) і скорочення переказів в Україну (з 7,9 млрд у 2023 р. до 2,8 млрд дол. США у першому півріччі 2025 р.) свідчать про поступове закорінення еміграції. Водночас це явище є амбівалентним: наприклад, у Польщі внесок українців у ВВП сягає 2,7%, тобто вимушена міграція стає економічним ресурсом і для країни-реципієнта².

Повертаючись до основної осі нашого порівняння, зведемо ключові відмінності між американською та українською моделями міграції у таблицю.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз міграційних моделей (США і Україна)

Критерій порівняння	Американська модель (XVII–XIX ст.)	Українська модель (2022–2026 рр.)
Характер міграції	Добровільний, цілеспрямований	Вимушений, реактивний
Причина міграції	Релігійний, економічний, політичний вибір	Збройна агресія держави-агресора
Ставлення до ідентичності	Конструювання нової ідентичності	Збереження української ідентичності
Намір щодо повернення	Історично мінімальний	Декларативно присутній (у більшості)
Демографічний профіль	Переважно працездатні чоловіки і сім'ї	Переважно жінки (44%) і діти (30%)
Роль у державотворенні	Фундамент нової держави	Потенційний ресурс м'якої сили
Ідеологічний вимір	Міграція як підтвердження винятковості	Міграція як наслідок деструктивної винятковості агресора

Наведена таблиця наочно демонструє, що попри зовнішню схожість масштабів явища, глибинна природа двох міграційних моделей є протилежною, і саме ця протилежність визначає різний потенціал кожної з них для формування політичної ідентичності. Г. Рестаду у

¹ Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>

² Krapivtsova D. (2025). Що буде з Польщею, якщо українці пойдуть: чи справді країні загрожує демографічне вимирання? *Інформаційний портал Польщі*. URL: https://inpoland.net.pl/novosti/shho-bude-z-polshheyu-yakshho-ukrainci-poidut-chi-spravdi-kraini-zagrozhuue-demografichne-vimirannya/#google_vignette

своєму дослідженні доходить висновку, що американська винятковість є корисним інструментом для розуміння зовнішньої політики США, якщо вона правильно визначена¹. Застосовуючи цей методологічний принцип до українського контексту, ми бачимо, що українська діаспора в Європі вже виконує певні функції «м'якої сили»: лобіює інтереси України у приймаючих країнах, формує позитивний образ держави, сприяє збору коштів на підтримку обороноздатності.

Варто одразу застерегти, що сама по собі наявність численної діаспори не є унікальним явищем, оскільки подібний досвід мають ірландська, вірменська, єврейська та інші нації світу. Унікальність, на яку ми звертаємо увагу, полягає не в існуванні діаспори як такої, а в специфічному способі її формування, а саме масовій військовій еміграції внаслідок деструктивної винятковості агресора, і в потенціалі перетворення цього вимушеного явища на свідомий ресурс м'якої сили держави, яка сама залишається об'єктом агресії. Ми вважаємо, що саме тут криється недооцінений потенціал, який Україна ще не повністю усвідомила і не використала.

IV. ВИСНОВКИ

Компаративний аналіз міграції як чинника політичної ідентичності дозволяє сформулювати кілька висновків.

Американська доктрина винятковості є прикладом свідомого перетворення міграції на ідеологічний ресурс державотворення. Від переселенців «Мейфлавера» до сучасної риторики міграція виступала підтвердженням особливого призначення нації, а не демографічною проблемою.

Українська «військова еміграція» 2022–2026 рр. є принципово іншим явищем, породженим деструктивною винятковістю держави-агресора. Понад три мільйони українців в Європі здебільшого прагнуть повернутися додому, що не дозволяє механічно переносити американський досвід на український ґрунт. Водночас цей досвід вказує на потенціал діаспори як чинника м'якої сили, який Україна ще не повністю усвідомила: системна державна політика збереження зв'язків із діаспорою

¹ Restad H. E. (2012). Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 53–76. URL: <https://doi.org/10.1086/664586>

здатна трансформувати вимушену еміграцію на елемент конструктивної політичної унікальності України у світі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з осмисленням української діаспори не як тимчасового вигнання, а як процесу творення транснаціональної нації. Н. Глік Шіллер увела саме поняття «трансмгранта» для позначення людей, які одночасно підтримують соціальні, економічні й політичні зв'язки з країною походження і вбудовуються в суспільство країни поселення, не поривавши з батьківщиною остаточно¹. Саме в цьому напрямі, на нашу думку, лежить продуктивна перспектива подальшого дослідження української воєнної еміграції, а також порівняльного вивчення інших моделей трансформації вимушеної еміграції на ресурс державотворення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бовкун С. (2022). Як західні аналітики підіграють путіну та російській пропаганді? URL: <https://hromadske.radio/publications/yak-zakhidni-analytyku-pidihruut-putinu-ta-rosiys-kiy-propahandi>
2. Горбатенко В. П., Мироненко П. В. (ред.) (2024). Енциклопедія політики і права. Київ: Вид-во «Політія». 788 с.
3. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
4. Лук'яніхіна О. А. Скиба Т. Г. (2025). Вимушена міграція українців в умовах війни — наслідки для України і Європи. *Грааль науки*. № 9. С. 345–353. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039>
5. Ceaser J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1086/664595>
6. Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>
7. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London. 344 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203347003>
8. Hinshaw D., Parkinson J. (2026). Americans Are Leaving the U.S. in Record Numbers. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.tovima.com/ws/americans-are-leaving-the-u-s-in-record-numbers/>
9. Krapivtsova D. (2025). Що буде з Польщею, якщо українці поїдуть: чи справді країні загрожує демографічне вимирання? *Інформаційний портал Польщі*. URL: https://inpoland.net.pl/novosti/shho-bude-z-polshheyu-yakshho-ukrainci-poidunt-chi-spravdi-kraini-zagrozhueh-demografichne-vimirannya/#google_vignette

¹ Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London. 344 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203347003>

10. Lipset S. M. (1996). American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/americanexceptionalism.htm>
11. Madsen D. L. (1998). American Exceptionalism. Edinburgh: Edinburgh University Press. 192 p.
12. Paine T. (1776). Common Sense (Pamphlet). URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/1776-paine-common-sense-pamphlet>
13. Restad H. E. (2012). Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 53–76. URL: <https://doi.org/10.1086/664586>
14. Tucker E. (2025). Introduction of “Model of Christian Charity”. URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/a-model-of-christian-charity-2/>
15. UNHCR (2026). Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

REFERENCES

1. Bovkun S. (2022). Yak zakhidni analityky pidihrayut putinu ta rosiyskiy propahandi? [How do Western analysts play into the hands of Putin and Russian propaganda?]. URL: <https://hromadske.radio/publications/yak-zakhidni-analytyky-pidihruyt-putinu-ta-rosiys-kiy-propahandi> [in Ukrainian].
2. Ceaser J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1086/664595>
3. Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>
4. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London. 344 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203347003>
5. Hinshaw D., Parkinson J. (2026). Americans Are Leaving the U.S. in Record Numbers. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.tovima.com/wsj/americans-are-leaving-the-u-s-in-record-numbers/>
6. Horbatenko V. P., Myronenko P. V. (Eds.) (2024). Entsyklopediya polityky i prava [Encyclopedia of Politics and Law]. Kyiv: Politiia Publishing House. 788 p. [in Ukrainian].
7. Krapivtsova D. (2025). Shcho bude z Polshcheyu, yakshcho ukrayintsi poyidut: chy spravdi krayini zahrozhuye demohrafichne vymyrannya? [What will happen to Poland if Ukrainians leave? Is the country truly facing demographic extinction?]. *Polish information portal*. URL: https://inpoland.net.pl/novosti/shho-bude-z-polshcheyu-yakshho-ukrainci-poitud-chi-spravdi-kraiini-zagrozhueh-demografichne-vimirannya/#google_vignette [in Ukrainian].
8. Libanova E. M., Pozniak O. V., Tsymbal O. I. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushenoyi mihratsiyi naselennya Ukrayiny vnaslidok zbroynoyi ahresiyi rosiyskoyi federatsiyi [Scale and consequences of forced migration of Ukraine's population due to the armed aggression of the Russian Federation]. *Demography and Social Economy*. No. 2(48). pp. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> [in Ukrainian].
9. Lipset S. M. (1996). American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/americanexceptionalism.htm>
10. Lukianikhina O. A., Skyba T. H. (2025). Vymushena mihratsiya ukrayintsiy v umovakh viyny — naslidky dlya Ukrayiny i Yevropy [Forced migration of Ukrainians amidst the war: consequences for Ukraine and Europe]. *Grail of Science*. No. 9. pp. 345–353. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039> [in Ukrainian].
11. Madsen D. L. (1998). American Exceptionalism. Edinburgh: Edinburgh University Press. 192 p.

12. Paine T. (1776). Common Sense (Pamphlet). URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/1776-paine-common-sense-pamphlet>
13. Restad H. E. (2012). Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 53–76. URL: <https://doi.org/10.1086/664586>
14. Tucker E. (2025). Introduction of “Model of Christian Charity”. URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/a-model-of-christian-charity-2/>
15. UNHCR (2026). Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР І ДОСВІД ВЕРХОВНОГО СУДУ США

LEGAL STATUS OF ALIENS UNDER MARTIAL LAW: INTERNATIONAL LAW PERSPECTIVE AND EXPERIENCE OF US SUPREME COURT

Андрій Андрейків¹

Іллінойський технологічний інститут (вул. Вест Адамс, 565, Чикаго, штат Іллінойс, 60661, США)

Andrii Andreykiv

Illinois Institute of Technology (565, West Adams Str., Chicago, IL 60661, USA)

Отримано: 06.07.2026. Затверджено: 29.08.2026. Опубліковано: 31.08.2026.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується міжнародно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в умовах воєнного стану, збройного конфлікту та антитерористичних операцій крізь призму конституційного права, міжнародного права у сфері прав людини, міжнародного гуманітарного права та порівняльної конституційної юриспруденції. Дослідження ґрунтується на припущенні, що, хоча сучасні конституції та міжнародні правові документи визнають принцип рівності перед законом і гарантують основні права всім особам, що перебувають під юрисдикцією держави, правовий статус іноземців у періоди війни характеризується диференційованим правовим режимом, який залежить від громадянства, імміграційного статусу, територіальної присутності, процесуального статусу та вимог національної безпеки. Мета дослідження — визначити межі конституційних та міжнародно-правових гарантій, що надаються іноземцям під час збройного конфлікту, а також виявити правові критерії, що регулюють допустимі обмеження їхніх прав.

¹ кандидат юридичних наук; orcid 0009-0007-0595-7062, e-mail: aandreikiv@hawk.illinoistech.edu

Особлива увага приділяється взаємозв'язку між суверенітетом держави, міграційним контролем, військовою необхідністю та захистом основних прав людини. Стверджується, що права іноземців впливають із суверенного права держави регулювати в'їзд, проживання та виселення з її території, водночас залишаючись обмеженими зобов'язаннями, що впливають із міжнародного права у сфері прав людини, міжнародного гуманітарного права, права про біженців та міжнародного звичаєвого права. У статті застосовуються порівняльно-правові, доктринальні, історичні та системні методи правового аналізу. Особливий акцент зроблено на судовій практиці Верховного суду Сполучених Штатів, яка пропонує один із найповніших конституційних підходів до збалансування індивідуальних прав та питань національної безпеки в періоди війни та надзвичайних ситуацій. Еволюцію судової доктрини простежують через низку знакових рішень, зокрема у справах «Грем проти Річардсона» (1971), «Плайлер проти Доу» (1982), «Шаунессі проти Сполучених Штатів ex rel. Мезей» (1953), «Задвідас проти Девіса» (2001), «Хамді проти Рамсфелда» (2004), «Расул проти Буша» (2004), «Хамдан проти Рамсфелда» (2006), «Бумедієн проти Буша» (2008), «Ешкрофт проти Ікбала» (2009), «Трамپ проти Гаваїв» (2018) та «Коремацу проти Сполучених Штатів» (1944). Аналіз демонструє, що рівень судового захисту, який надається іноземцям, значно варіюється залежно від того, чи обмеження накладаються органами влади штату чи федеральними органами, чи особа перебуває на території Сполучених Штатів на законних підставах, а також чи стосується справа імміграційного контролю, збройного конфлікту чи заходів боротьби з тероризмом. Судова практика також ілюструє еволюцію балансу між конституційними гарантіями належного судового розгляду та рівного захисту, з одного боку, та законними інтересами держави щодо забезпечення національної безпеки, з іншого. Практичне значення дослідження обґрунтовується в контексті триваючого збройного конфлікту в Україні. Стверджується, що українська правова система дедалі частіше стикатиметься з питаннями, пов'язаними з правовим статусом громадян держави-агресора, осіб без громадянства, біженців, осіб, які шукають притулку, іноземних волонтерів, найманців, військовополонених, депортованих цивільних осіб та інших категорій негромадян. Порівняльний аналіз конституційної судової практики США надає цінні орієнтири для збалансування імперативів національної безпеки з конституційними гарантіями та міжнародно-правовими зобов'язаннями. У статті зроблено висновок, що розробка узгоджених правових стандартів, що регулюють статус іноземців у умовах воєнного стану, є важливим елементом сучасного міжнародно-правового регулювання та становить дедалі важливішу складову постконфліктного управління та ширшої доктрини *jus post bellum*.

Ключові слова: воєнний стан; правовий статус іноземця; міжнародне гуманітарне право; комбатант; військовополонений; особа без громадянства; національна безпека; Конституція України; реінтеграція; повоєнне врегулювання.

ABSTRACT

The article studies the international legal status of aliens and stateless persons under conditions of martial law, armed conflict, and counter-terrorism operations through the prism of constitutional law, international human rights law, international humanitarian law, and comparative constitutional jurisprudence. The research proceeds from the premise that although modern constitutions and international legal instruments recognize the principle of equality before the law and guarantee fundamental rights to all individuals under a state's jurisdiction, the legal status of aliens during periods of war is characterized by a differentiated legal regime that depends on nationality, immigration status, territorial presence, procedural

status, and the requirements of national security. The study aims to determine the scope of constitutional and international legal guarantees afforded to aliens during armed conflict and to identify the legal criteria governing permissible restrictions on their rights. Particular attention is devoted to the relationship between state sovereignty, migration control, military necessity, and the protection of fundamental human rights. It is argued that the rights of aliens derive from the sovereign right of the state to regulate entry, residence, and removal from its territory, while simultaneously remaining constrained by obligations arising under international human rights law, international humanitarian law, refugee law, and customary international law. The article employs comparative legal, doctrinal, historical, and systemic methods of legal analysis. Particular emphasis is placed on the jurisprudence of the Supreme Court of the United States, which provides one of the most comprehensive constitutional approaches to balancing individual rights with national security concerns during periods of war and emergency. The evolution of judicial doctrine is traced through a series of landmark decisions, including *Graham v. Richardson* (1971), *Plyler v. Doe* (1982), *Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei* (1953), *Zadvydas v. Davis* (2001), *Hamdi v. Rumsfeld* (2004), *Rasul v. Bush* (2004), *Hamdan v. Rumsfeld* (2006), *Boumediene v. Bush* (2008), *Ashcroft v. Iqbal* (2009), *Trump v. Hawaii* (2018), and *Korematsu v. United States* (1944). The analysis demonstrates that the level of judicial protection afforded to aliens varies considerably depending on whether restrictions are imposed by state or federal authorities, whether the individual is lawfully present within the territory of the United States, and whether the case concerns immigration control, armed conflict, or counter-terrorism measures. The jurisprudence further illustrates the evolving balance between constitutional guarantees of due process and equal protection, on the one hand, and the state's legitimate interests in safeguarding national security, on the other. The practical significance of the research is substantiated in the context of Ukraine's ongoing armed conflict. It is argued that the Ukrainian legal system will increasingly confront issues relating to the legal status of nationals of the aggressor state, stateless persons, refugees, asylum seekers, foreign volunteers, mercenaries, prisoners of war, deported civilians, and other categories of non-citizens. The comparative analysis of U.S. constitutional jurisprudence offers valuable guidance for balancing national security imperatives with constitutional guarantees and international legal obligations. The article concludes that the development of coherent legal standards governing the status of aliens under martial law constitutes an essential element of contemporary international legal regulation and represents an increasingly important component of post-conflict governance and the broader doctrine of *jus post bellum*.

Keywords: martial law; legal status of aliens; international humanitarian law; combatant; prisoner of war; stateless person; national security; Constitution of Ukraine; reintegration; post-war settlement.

I. ВСТУП

Конституція України, як і конституції більшості демократичних держав, передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ст. 64)¹. Водночас перелік прав, що не підлягають обмеженню навіть у такий період,

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

є вичерпним, а саме обмеження має бути пропорційним, тимчасовим і недискримінаційним. Проте практика іноземних правопорядків, зокрема США, демонструє, що в умовах війни та боротьби з тероризмом держава нерідко вдається до диференційованого підходу залежно від громадянства особи: іноземці, особи без громадянства та навіть власні громадяни, підозрювані у зв'язках з ворогом, можуть опинитися в істотно різному правовому становищі, попри формальну рівність конституційних гарантій. Особливої гостроти це питання набуває для України в умовах повномасштабної збройної агресії, коли постає проблема правового статусу затриманих осіб як іноземних громадян держави-агресора, так і громадян України, підозрюваних у співпраці з ворогом, а також меж легітимного обмеження їхніх прав в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим аналіз досвіду Верховного Суду США, який упродовж понад півстоліття формував суперечливу, але змістовно багату практику щодо балансу між національною безпекою та правами особи, має суттєве порівняльно-правове значення.

Проблематика конституційних обмежень прав людини в умовах воєнного стану та національної безпеки традиційно перебуває в центрі уваги як вітчизняної, так і зарубіжної доктрини. Питання співвідношення прав громадян і іноземців у кризових умовах розглядали такі американські дослідники конституційного права, як: Лоренс Трайб (Laurence Tribe), Джеффрі Стоун (Geoffrey Stone) автор фундаментального дослідження обмежень громадянських свобод у воєнний час «*Perilous Times*», а також Девід Коул (David Cole), який детально аналізував практику затримань іноземців після терактів 11 вересня 2001 р. Окремо варто виділити дослідження Ніл Катъял (Neal Katyal), який як адвокат у справі *Hamdan v. Rumsfeld* безпосередньо формував доктринальне підґрунтя обмеження президентських повноважень у сфері воєнного правосуддя. Серед вітчизняних дослідників питання конституційних обмежень прав людини в умовах воєнного стану розглядали В. Б. Авер'янов, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, які приділяли увагу принципам пропорційності та недискримінації при обмеженні прав в особливий період. Водночас порівняльно-правовий аналіз американської практики щодо диференціації прав громадян та іноземців у контексті *jus in bello* та антитерористичного законодавства залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній науці, що зумовлює актуальність цієї статті.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою дослідження є аналіз практики Верховного Суду США щодо обсягу конституційних гарантій прав особи в умовах війни та боротьби з тероризмом, виявлення відмінностей у стандартах судового контролю залежно від громадянства та статусу особи (цивільний іноземець, резидент-іноземець, громадянин, ворожий комбатант), а також обґрунтування висновків, релевантних для українського конституційного права в умовах воєнного стану.

Слід зазначити, що для вивчення комплексу наукових проблем громадянства та міграції у період збройних конфліктів, слід застосовувати комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, використання яких обумовлене міжгалузевим характером проблематики правового статусу іноземців в умовах воєнного стану. Вбачається, що базовим є діалектичний метод, який, наприклад, дозволив дослідити еволюцію правового статусу іноземців під впливом трансформації міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та конституційного права в умовах сучасних збройних конфліктів. Системно-структурний метод застосовується для аналізу взаємозв'язку норм Конституції України, міжнародних договорів, національного законодавства та практики Верховного Суду США як взаємопов'язаних елементів єдиної правової системи. Ключове значення у дослідженні вказаної тематики має, власне, порівняльно-правовий метод, за допомогою якого можливе зіставлення українського законодавства, міжнародно-правових стандартів та конституційної практики іноземних судових органів, наприклад Верховного Суду США, щодо визначення правового статусу іноземців під час воєнного стану, боротьби з тероризмом та забезпечення національної безпеки. Формально-юридичний (догматичний) метод у поєднанні з історико-правовим методом дозволив простежити еволюцію американської судової доктрини від справи *Korematsu v. United States* до сучасної практики у справі *Hamdi v. Rumsfeld*, *Boumediene v. Bush* та *Trump v. Hawaii*. Використання методу правового моделювання та узагальнення дає змогу сформулювати авторську моделей правового статусу іноземців в умовах воєнного стану та обґрунтувати можливість її застосування як методологічної основи для вдосконалення українського законодавства у сфері післявоєнного врегулювання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Після початку широкомасштабної агресії проти України питання правового статусу іноземців набуло нового, практичного значення. Йдеться не лише про іноземних громадян у класичному розумінні, а й про осіб без громадянства, біженців, шукачів притулку, іноземних добровольців, військовополонених, цивільних осіб на тимчасово окупованих територіях та громадян держави-агресора, які перебувають на території України. Усі ці категорії осіб підпадають під різні, часом конкуруючі між собою міжнародно-правові режими як право прав людини, міжнародне гуманітарне право, біженське право, національне імміграційне законодавство. У зв'язку з цим виникає принципове питання: чи є права громадян держави та іноземців однаковими під час війни, і якщо ні, то якими критеріями має керуватися держава, диференціюючи обсяг гарантій. Відповідь на це питання має не лише теоретичне, а й гостро практичне значення для України — як у частині поточного правозастосування, так і в частині повоєнного врегулювання статусу мільйонів осіб, чиє правове становище ускладнене війною.

Після завершення активної фази збройної агресії Україна неминуче зіткнеться з комплексом правових питань, що прямо відповідають усім шести рівням запропонованої класифікації. Йдеться про статус громадян держави-агресора, які залишаються на території України або претендують на повернення; осіб з подвійним громадянством, чия лояльність може бути поставлена під сумнів; осіб без громадянства, позбавлених дипломатичного захисту; іноземних добровольців, які брали участь у бойових діях на боці України на легальних підставах; учасників приватних військових компаній і найманців, чий статус за міжнародним гуманітарним правом істотно відрізняється від статусу законного комбатанта; військовополонених, що підлягають обміну чи репатріації; депортованих цивільних осіб, примусово вивезених на територію держави-агресора; біженців, які потребуватимуть умов для повернення; а також питання повної правової та соціальної реінтеграції всіх перелічених категорій. С. Б. Чехович, один з небагатьох вітчизняних дослідників, що системно розробляв доктрину міграційного права як самостійної підгалузі, обстоював необхідність кодифікації міграційного законодавства України за єдиними принципами правового статусу мігранта, незалежно від конкретної підстави пере-

бування¹. М. О. Баймуратов, досліджуючи взаємодію міжнародного і національного права у сфері правового статусу особи, підкреслював, що в умовах збройного конфлікту саме національне законодавство, а не міжнародні договори, найчастіше стає інструментом фактичного звуження гарантій іноземця, попри формальне визнання державою міжнародних зобов'язань².

Практика Верховного Суду США, попри належність до іншої правової системи, є одним із найбільш розроблених у світі прикладів балансування між національною безпекою, державним суверенітетом і гарантіями прав людини саме тому, що вона охоплює майже повний спектр статусів — від звичайного законного іноземця до екстериторіально затриманого комбатанта. Для України ключовий практичний висновок із цього досвіду полягає в необхідності завчасного, до завершення війни, нормативного визначення процедур щодо кожної з шести категорій, а не вирішення цих питань ситуативно постфактум, що, як показує американський досвід справи *Korematsu*, систематично призводить до помилок, які отримують судове визнання лише через десятиліття. Важливим та цінним є досвід США у питаннях співвідношення регулювання міграції та проблем що з нею виникають й проблем національної безпеки. Перш ніж перейти до аналізу безпосередньо воєнної практики, варто зауважити, що американська конституційна доктрина історично розрізняє кілька рівнів судового контролю (*scrutiny*) залежно від характеру класифікації, яку запроваджує держава: найсуворіший *strict scrutiny* (щодо «підозрілих» класифікацій, як-от расова чи за громадянством), проміжний (*intermediate scrutiny*) та поблажливий або *rational basis review* (щодо більшості соціально-економічного регулювання). Саме застосування різних рівнів контролю до фактично подібних ситуацій і породжує ту неоднорідну палітру визначеності прав, яка є предметом цього дослідження.

Конституція України закладає засадничу логіку правового статусу іноземця: відповідно до статті 26, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як

¹ Чехович С. Б. (2004). Елементарний курс міграційного права України: конспект лекцій. Київ: МАУП. 216 с.

² Баймуратов М. О. (2010). Міжнародне публічне право: підручник. 5-те вид., зорієнт. на европ. та євроатлант. інтеграцію України. Харків: Право. 724 с.

і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України¹. Водночас стаття 64 Конституції допускає обмеження конституційних прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії таких обмежень, а стаття 24 встановлює загальний принцип недискримінації². Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» конкретизує цей конституційний принцип, водночас встановлюючи спеціальні підстави обмеження прав іноземців, зокрема щодо в'їзду, перебування та примусового видворення з мотивів національної безпеки³. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» додає до цього переліку низку специфічних обмежень, що можуть застосовуватися саме в особливий період, включно з можливістю встановлення спеціального порядку перебування іноземців у районах ведення воєнних дій⁴. На міжнародному рівні аналогічна логіка закріплена у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, який у статті 4 допускає відступ держав від окремих зобов'язань під час надзвичайного стану в державі за умови, що такий відступ не зачіпає невід'ємного ядра прав і не є дискримінаційним⁵. Європейська конвенція з прав людини містить аналогічне положення у статті 15⁶. IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. встановлює спеціальний режим для «іноземців на території сторони конфлікту» та для «осіб, що перебувають на окупованій території», диференціюючи обсяг гарантій залежно від статусу особи та фази конфлікту⁷. Конвенція про статус біженців 1951 р. додає ще один шар регулювання — захист осіб, які через обґрунтовані побоювання переслідування не можуть або не бажають поверну-

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

² Там само.

³ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

⁴ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

⁵ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁷ Конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська конвенція) від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

тися до країни походження¹. Системний аналіз цих джерел дозволяє сформулювати ключову тезу: права іноземців є похідними від суверенного права держави контролювати власну територію та допуск на неї, однак це суверенне право не є необмеженим - воно зустрічне з міжнародними зобов'язаннями держави у сфері прав людини та гуманітарного права, які встановлюють мінімальний, невідступний стандарт захисту навіть для іноземця, який перебуває на території держави нелегально чи з підстав, що викликають підозру у зв'язках з ворогом.

Міжнародне гуманітарне право встановлює не один, а цілий ланцюг послідовно диференційованих статусів, кожен з яких тягне за собою істотно відмінний обсяг прав і обов'язків. Іноземець, який перебуває на території держави в умовах збройного конфлікту, може бути кваліфікований як цивільна особа (захищена IV Женевською конвенцією), ворожий іноземець (*enemy alien* — громадянин держави, з якою ведеться війна, що тягне особливий режим контролю, але не позбавляє базових гарантій), комбатант (особа, яка має право брати безпосередню участь у бойових діях і користується статусом військовополоненого у разі захоплення), військовополонений (захищений III Женевською конвенцією), незаконний комбатант (особа, яка бере участь у бойових діях без права на це за міжнародним гуманітарним правом, що залишає її правовий статус найбільш невизначеним), особа без громадянства (позбавлена дипломатичного захисту з боку будь-якої держави) та, нарешті, особа, підозрювана у тероризмі (щодо якої державна практика, зокрема американська, нерідко застосовує гібридний режим, що поєднує елементи кримінального права, права війни та імміграційного контролю). Український дослідник міжнародного гуманітарного права М. В. Буроменський наголошує, що принципова складність сучасного права збройних конфліктів полягає саме в множинності статусних категорій, які історично формувалися для різних типів конфліктів (міжнародних і неміжнародних), але дедалі частіше застосовуються одночасно в межах одного й того самого конфлікту². В. М. Репецький, аналізуючи статус осіб у міжнародному гуманітарному праві, підкреслює, що категорія «незаконного комбатанта» не

¹ Конвенція про статус біженців від 28.07.1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

² Буроменський М. В. (ред.). (2006). *Міжнародне право: навчальний посібник*. Київ: Юрінком Інтер. 336 с.

є офіційно визнаною Женевськими конвенціями, а є доктринальною конструкцією, яку держави використовують для виведення певних категорій затриманих за межі захисту, гарантованого як гуманітарним правом, так і правом прав людини¹. Саме ця прогалина, на яку звертає увагу В. М. Репецький, стала центральною темою практики Верховного Суду США, яка розглядається в наступному розділі.

Практику Верховного Суду США щодо міграційної політики у час криз можна розділити на кілька груп. Першою групою судових рішень, які характеризують підхід Верховного Суду США до правового статусу іноземців, є справи, присвячені принципу рівності законно присутніх іноземців. Саме у цих рішеннях Суд сформував доктрину, відповідно до якої громадянство саме по собі не може бути достатньою підставою для обмеження основоположних соціальних прав особи. Попри те що імміграційна політика належить до компетенції федеральної влади, окремі штати не вправі довільно створювати дискримінаційні режими щодо іноземців, які законно перебувають на території США. У справі *Graham v. Richardson*, 403 U.S. 365 (1971), Суд скасував закони штатів, що відмовляли іноземцям-резидентам у соціальних виплатах. Як зазначив Суд у цій справі, класифікації, засновані на громадянстві (*alienage classifications*), є «за своєю природою підозрілими» (*inherently suspect*) і підлягають суворому судовому контролю, а фінансова економія для штату не може бути визнана достатнім державним інтересом для дискримінації². В іншій справі — *Plyler v. Doe*, 457 U.S. 202 (1982) — Суд вказав, що позбавлення дітей нелегальних іммігрантів доступу до базової освіти «навіть чи можна вважати раціональним способом» досягнення легітимної мети штату, оскільки це прирікає їх на довічну належність до незахищеної касты всередині суспільства³. Аналізуючи цю пару рішень, американський конституціоналіст Лоренс Трайб зазначає, що саме у справах 1970–1980-х рр. Верховний Суд найбільш послідовно захищав іноземців-резидентів, прирівнюючи дискримінацію за громадянством до расової дискримінації за

¹ Репецький В. М., Лисик В. М. (2007). *Міжнародне гуманітарне право: підручник*. Київ: Знання. 467 с.

² *Graham v. Richardson*, 403 U.S. 365, 91 S. Ct. 1848, 29 L. Ed. 2d 534 (1971). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/365/>

³ *Plyler v. Doe*, 457 U.S. 202, 102 S. Ct. 2382, 72 L. Ed. 2d 786 (1982). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/457/202/>

рівнем судового контролю¹. Висновок цього підрозділу: на рівні штатів законно присутні іноземці користуються значною частиною конституційних гарантій, порівнянною з гарантіями громадян.

На відміну від попередньої категорії справ, де Суд виходив із необхідності максимальної рівності законних резидентів із громадянами США, іншу групу становлять рішення, пов'язані із здійсненням державою суверенного контролю за в'їздом, перебуванням та видворенням іноземців. Саме тут найбільш яскраво проявляється доктрина *plenary power*, відповідно до якої федеральна влада користується значно ширшою дискрецією у сфері імміграції, ніж у будь-яких інших конституційних правовідносинах. У справі *Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei*, 345 U.S. 206 (1953), Суд вказав, що іноземець, якому відмовлено у в'їзді і який залишається на «порозі» території США (без формального допуску), не набуває того ж обсягу процесуальних гарантій, що особа, яка вже законно перебуває в країні, оскільки «що Конгрес дав, Конгрес може й відібрати» щодо умов в'їзду². Натомість у пізнішій справі *Zadvydas v. Davis*, 533 U.S. 678 (2001), Суд дещо звузив цю логіку: він указав, що безстрокове тримання під вартою іноземця, депортація якого є практично нездійсненною, перетворюється на покарання без вироку і суперечить меті імміграційного затримання, а тому таке тримання має розумні часові межі³. Таким чином ми бачимо із судової практики США, що держава має широкі повноваження в сфері імміграційного контролю, але навіть ці повноваження не є абсолютно необмеженими — їх межа проходить там, де адміністративне затримання перетворюється на фактичне покарання без судового вироку.

Особливе місце у практиці Верховного Суду США займають справи, у яких обмеження прав іноземців обґрунтовуються необхідністю забезпечення національної безпеки. Саме у цих рішеннях найбільш гостро проявляється баланс між державним суверенітетом, імміграційною політикою та судовим контролем за діяльністю виконавчої влади. У справі *Trump v. Hawaii*, 585 U.S. (2018), Суд підтримав президентську прокламацію про обмеження в'їзду громадянам кількох країн. Суд вказав,

¹ Tribe L. H. (2000). *American Constitutional Law* (3rd ed.). Foundation Press.

² *Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei*, 345 U.S. 206, 73 S. Ct. 625, 97 L. Ed. 956 (1953). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/345/206/>

³ *Zadvydas v. Davis*, 533 U.S. 678, 121 S. Ct. 2491, 150 L. Ed. 2d 653 (2001). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/533/678/>

що з огляду на широку делеговану повноваженнями Конгресу дискрецію Президента у сфері імміграції та національної безпеки, достатньо, щоб політика мала «правдоподібне обґрунтування національної безпеки» (*a facially legitimate and bona fide reason*), і не вимагав від уряду демонстрації емпіричних доказів ефективності обмеження¹. Це рішення засвідчує, що порівняно зі справами *Graham* та *Plyler*, де діяв суворий контроль щодо штатів, на федеральному рівні у сфері національної безпеки Суд застосовує кардинально іншу, значно поблажливішу логіку, де Суд фактично істотно розширив дискрецію Президента, мінімізувавши власну роль у перевірці мотивів такого рішення.

Найскладнішою категорією справ є рішення, що стосуються осіб, затриманих у зв'язку зі збройними конфліктами та боротьбою з міжнародним тероризмом. Після терористичних актів 11 вересня 2001 р. Верховний Суд США був змушений сформулювати нові стандарти співвідношення між конституційними гарантіями особи, міжнародним гуманітарним правом та повноваженнями Президента як Верховного Головнокомандувача. Саме ця категорія справ найбільш повно демонструє, що навіть в умовах війни конституційні права не можуть бути повністю усунуті, хоча їх реалізація може істотно обмежуватися. Цей блок практики є найбільш цінним для аналізу статусу осіб, затриманих у зв'язку зі збройним конфліктом. У справі *Hamdi v. Rumsfeld*, 542 U.S. 507 (2004), Суд сформулював одну з найбільш цитованих формул сучасного конституційного права: «стан війни не є чистим бланком для Президента, коли йдеться про права громадян держави»². Водночас Суд визнав за урядом повноваження утримувати громадянина-комбатанта на підставі Дозволу на використання військової сили, наголосивши на необхідності забезпечення мінімальних процесуальних гарантій -повідомлення про підстави затримання та права оскаржити їх перед нейтральним органом. У справі *Rasul v. Bush*, 542 U.S. 466 (2004), Суд указав, що територіальна юрисдикція федеральних судів для цілей *habeas corpus* визначається не формальним суверенітетом, а характером і ступенем контролю, який США фактично

¹ *Trump v. Hawaii*, 585 U.S. 667, 138 S. Ct. 2392, 201 L. Ed. 2d 775 (2018). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/585/17-965/>

² *Hamdi v. Rumsfeld*, 542 U.S. 507, 124 S. Ct. 2633, 159 L. Ed. 2d 578 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/507/>

здійснюють над територією бази Гуантанамо¹. У справі *Hamdan v. Rumsfeld*, 548 U.S. 557 (2006), Суд зазначив, що військові комісії, створені Президентом без санкції Конгресу, не відповідають ані Уніфікованому кодексу військової юстиції, ані спільній статті 3 Женевських конвенцій². Нарешті, у справі *Boumediene v. Bush*, 553 U.S. 723 (2008), Суд сформулював принцип, що добре пояснює логіку всієї цієї трилогії: закони і Конституція «створені для того, щоб витримати — і залишатися чинними - в надзвичайні часи»³. Девід Коул, аналізуючи цю трилогію рішень, зазначає, що саме вона стала найбільш системним прикладом відновлення судового контролю за виконавчою владою після десятиліття практично безконтрольного розширення президентських повноважень у сфері національної безпеки⁴. Ніл Катъял, який представляв позивача у справі *Hamdan*, підкреслює у власному аналізі, що рішення *Hamdan* стало рідкісним прикладом, коли міжнародне гуманітарне право було визнано безпосередньо застосовним у внутрішньому конституційному спорі США⁵. Окрему групу становлять рішення, які сьогодні розглядаються не лише як юридичні прецеденти, а й як приклади еволюції американського конституціоналізму. Саме вони демонструють, що навіть Верховний Суд США в умовах воєнної загрози здатний припускатися рішень, які згодом визнаються такими, що суперечать фундаментальним конституційним. Справа *Korematsu v. United States*, 323 U.S. 214 (1944), залишається символом капітуляції судового контролю перед аргументом «військової необхідності». Суд визнав конституційним примусове інтернування близько 110 тис. осіб японського походження, вказавши, що «небезпека настільки серйозна, що військова влада розцінила обмежувальні заходи як необхідні»⁶. Лише через 74 роки, у справі *Trump v. Hawaii*, 585 U.S. (2018),

¹ Rasul v. Bush, 542 U.S. 466, 124 S. Ct. 2686, 159 L. Ed. 2d 548 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/466/>

² Hamdan v. Rumsfeld, 548 U.S. 557, 126 S. Ct. 2749, 165 L. Ed. 2d 723 (2006). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/548/557/>

³ Boumediene v. Bush, 553 U.S. 723, 128 S. Ct. 2229, 171 L. Ed. 2d 41 (2008). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/553/723/>

⁴ Cole D. (2003). *Enemy Aliens: Double Standards and Constitutional Freedoms in the War on Terrorism*. The New Press.

⁵ Katyal N. K., Tribe L. H. (2002). *Waging War, Deciding Guilt: Trying the Military Tribunals*. *Yale Law Journal*. Vol. 111(6). pp. 1259–1310. URL: https://yalelawjournal.org/pdf/251_8op3oy2o.pdf

⁶ Stone G. R. (2004). *Perilous Times: Free Speech in Wartime from the Sedition Act of 1798 to the War on Terrorism*. W. W. Norton & Company. URL: <https://archive.org/details/>

Суд прямо визнав, що рішення *Korematsu* «було серйозно неправильним у день його ухвалення» і «не має місця в праві за Конституцією»¹. Ця еволюція демонструє показову суперечність: та сама справа *Trump v. Hawaii*, яка офіційно дискредитувала *Korematsu*, водночас застосувала майже ідентичну логіку поблажливого судового контролю до іншої форми обмеження прав за національною ознакою - заборони в'їзду громадянам мусульманських країн. Джеффри Стоун у дослідженні «*Perilous Times*» зазначає, що цей парадокс ілюструє системну закономірність американської конституційної історії: судовий контроль за обмеженнями прав, мотивованими національною безпекою, послідовно посилюється лише *retrospectively* — вже після завершення кризи, що породжує проблему «*structural lag*» між моментом порушення прав і моментом його судового визнання². Окремою категорією викликів для судової системи є справи про тероризм та обмеження прав на прикладі кейсу *Ashcroft v. Iqbal*. Після терактів 11 вересня 2001 р. *Javid Iqbal*, громадянин Пакистану, який легально проживав у США, був затриманий агентами ФБР під час масштабної кампанії із затримання осіб арабського та мусульманського походження. Його помістили до спеціального ізолятора суворого режиму (*Administrative Maximum Special Housing Unit*) у Федеральному центрі тимчасового тримання в Брукліні, де він майже сім місяців утримувався в умовах жорсткої ізоляції. Сам Ікбал стверджував, що його неодноразово піддавали фізичному насильству, словесним образам на релігійному та етнічному ґрунті, безпідставним багаторазовим обшукам, тривалому утриманню в кайданках, позбавленню нормального сну та інших елементарних умов поведінки. За його твердженнями, охоронці називали його «терористом» та «мусульманським убивцею», хоча жодних доказів його причетності до терористичної діяльності представлено не було. Пізніше йому було пред'явлено лише обвинувачення у порушенні імміграційного законодавства та використанні неправдивих документів, після чого він визнав себе винним у

periloustimesfre0000ston

¹ *Trump v. Hawaii*, 585 U.S. 667, 138 S. Ct. 2392, 201 L. Ed. 2d 775 (2018). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/585/17-965/>

² Stone, G. R. (2004). *Perilous Times: Free Speech in Wartime from the Sedition Act of 1798 to the War on Terrorism*. W. W. Norton & Company. URL: <https://archive.org/details/periloustimesfre0000ston>

цих правопорушеннях і після відбуття покарання був депортований до Пакистану. Саме після цього Ікбал подав цивільний позов проти тодішнього Генерального прокурора США John Ashcroft та директора Federal Bureau of Investigation Robert Mueller, стверджуючи, що після терактів 11 вересня вони свідомо запровадили дискримінаційну політику затримання осіб арабського та мусульманського походження. У цій справі U.S. 662 (2009), Суд вказав, що позов, який містить лише «формульні твердження» (*a formulaic recitation*) елементів дискримінаційного наміру високопосадовців, без конкретних фактів, що роблять ці твердження правдоподібними, підлягає відхиленню ще на стадії розгляду клопотання про закриття справи¹. Це рішення, на відміну від попередніх справ, не стосується матеріального обсягу прав іноземця, але має вирішальне процесуальне значення: воно істотно підвищує практичний бар'єр для іноземця, який намагається довести дискримінаційний намір державних посадовців у справах, пов'язаних із підозрою у тероризмі.

IV. ВИСНОВКИ

Проведений аналіз практики Верховного Суду США дозволяє сформулювати висновки, релевантні для українського конституційного права в умовах воєнного стану.

По-перше, обсяг конституційних гарантій особи в умовах війни і боротьби з тероризмом істотно залежить не лише від громадянства, а й від низки додаткових факторів: фізичної присутності на території держави (*Mezei, Zadvydas*), статусу комбатанта (*Hamdi*), а також від того, чи йдеться про регулювання штату, чи про федеральну політику національної безпеки (*Graham v. Trump v. Hawaii*). Це підтверджує тезу про дуже неоднорідну, фрагментовану палітру визначеності прав, яка не зводиться до простої дихотомії «громадянин — іноземець».

По-друге, навіть формальне громадянство не забезпечує особу від масових обмежень прав у воєнний час, якщо держава апелює до «військової необхідності» — про що красномовно свідчить справа *Korematsu*, дискредитована лише через 74 роки у справі *Trump v. Hawaii*. Водночас порівняння *Korematsu* з *Hamdi* демонструє пози-

¹ Ashcroft v. Iqbal, 556 U.S. 662 (2009). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/556/662/>

тивну еволюцію доктрини: до 2004 р. Суд уже визнавав за громадянином-комбатантом мінімальне процесуальне ядро прав, яке не може бути цілковито усунене навіть в умовах війни.

По-третє, щодо іноземців спостерігається протилежна динаміка залежно від рівня влади, яка ухвалює обмеження: на рівні штатів діє суворий контроль (*Graham, Plyler*), тоді як щодо федеральних рішень у сфері імміграції та національної безпеки застосовується вкрай поблажливий стандарт раціональної підстави (*Trump v. Hawaii*). Водночас щодо іноземців, позбавлених свободи поза територією США, Суд поступово розширив судовий контроль через трилогію *Rasul — Hamdan — Boumediene*, що демонструє відсутність єдиної логіки і ситуативність судового балансування.

По-четверте, для України, де стаття 64 Конституції передбачає можливість обмеження прав в умовах воєнного чи надзвичайного стану, досвід США підкреслює необхідність чіткого нормативного розмежування статусів затриманих осіб (цивільний іноземець, громадянин держави-агресора, громадянин України, підозрюваний у співпраці з ворогом) із гарантуванням для кожної категорії мінімального процесуального ядра прав, а саме права знати підстави затримання, оскаржити їх перед незалежним органом та користуватися правовою допомогою, за аналогією з мінімальним стандартом, визнаним у справі *Hamdi v. Rumsfeld*, незалежно від ступеня політичної чутливості справи. Системний аналіз розглянутої практики дозволяє запропонувати авторську шестирівневу класифікацію моделей правового статусу особи в умовах воєнного стану, побудовану за критерієм зростання дискреції держави та звуження обсягу судового захисту: *I рівень* — повний конституційний захист: громадяни держави, чий статус не може бути звужений нижче невідступного конституційного мінімуму навіть в умовах війни (*Hamdi*). *II рівень* — підвищений захист: іноземці, які законно і постійно проживають на території держави (*lawful permanent residents*), щодо яких застосовується суворий судовий контроль за дискримінаційними класифікаціями на рівні штатів/регіонів (*Graham, Plyler*). *III рівень* — обмежений захист: нелегальні мігранти, чий статус перебування є незаконним, але які все ж користуються мінімальним невідступним ядром прав людини (похідна логіка *Plyler, Zadvydas*). *IV рівень* — спеціальний режим: «ворожі іноземці» (*enemy aliens*) — громадяни держави, з якою ведеться війна, щодо яких застосовується посилений

адміністративний контроль, але не повне позбавлення прав (*Mezei*). *V рівень* — воєнний режим: «ворожі комбатанти» (*enemy combatants*) та незаконні комбатанти, чий статус регулюється одночасно конституційним правом, гуманітарним правом і спеціальним воєнним законодавством, із мінімальним, але не нульовим обсягом процесуальних гарантій (*Hamdi, Hamdan*). *VI рівень* — екстериторіальний режим: іноземці, затримані поза територією держави під її фактичним контролем, чий доступ до судового захисту визначається не формальним суверенітетом, а ступенем контролю держави над територією затримання (*Rasul, Boumediene*).

Зазначена класифікація демонструє, що правовий статус іноземця не є бінарною категорією «громадянин — іноземець», а становить континуум із щонайменше шести проміжних режимів, кожен із яких має власну логіку балансування між державним суверенітетом і правами людини. Такий підхід дає змогу розглядати права іноземців не як статичну категорію формальної рівності чи формальної дискримінації, а як динамічний елемент міжнародної системи безпеки, що набуває особливого значення саме у процесах воєнного та післявоєнного врегулювання. Запропонована шестирівнева класифікація моделей правового статусу — від повного конституційного захисту громадянина до екстериторіального режиму затриманого іноземця — може слугувати методологічною основою для систематизації українського законодавства про статус іноземців у період воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Баймуратов М. О. (2010). Міжнародне публічне право: підручник. 5-те вид., зорієнтоване на європ. та євроатл. інтеграцію України. Харків: Право. 724 с.
2. Буромєнський М. В. (ред.). (2006). *Міжнародне право: навчальний посібник*. Київ: Юрінком Інтер. 336 с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська конвенція) від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

8. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
10. Репецький В. М., Лисик В. М. (2007). *Міжнародне гуманітарне право: підручник*. Київ: Знання. 467 с.
11. Чехович С. Б. (2004). *Елементарний курс міграційного права України: конспект лекцій*. Київ: МАУП. 216 с.
12. Ashcroft v. Iqbal, 556 U.S. 662 (2009). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/556/662/>
13. Boumediene v. Bush, 553 U.S. 723, 128 S. Ct. 2229, 171 L. Ed. 2d 41 (2008). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/553/723/>
14. Cole D. (2003). *Enemy Aliens: Double Standards and Constitutional Freedoms in the War on Terrorism*. The New Press.
15. Graham v. Richardson, 403 U.S. 365, 91 S. Ct. 1848, 29 L. Ed. 2d 534 (1971). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/365/>
16. Hamdi v. Rumsfeld, 542 U.S. 507, 124 S. Ct. 2633, 159 L. Ed. 2d 578 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/507/>
17. Hamdan v. Rumsfeld, 548 U.S. 557, 126 S. Ct. 2749, 165 L. Ed. 2d 723 (2006). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/548/557/>
18. Katyal N. K., Tribe L. H. (2002). Waging War, Deciding Guilt: Trying the Military Tribunals. *Yale Law Journal*. Vol. 111(6). pp. 1259–1310. URL: https://yalelawjournal.org/pdf/251_8op3oy2o.pdf
19. Plyler v. Doe, 457 U.S. 202, 102 S. Ct. 2382, 72 L. Ed. 2d 786 (1982). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/457/202/>
20. Rasul v. Bush, 542 U.S. 466, 124 S. Ct. 2686, 159 L. Ed. 2d 548 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/466/>
21. Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei, 345 U.S. 206, 73 S. Ct. 625, 97 L. Ed. 956 (1953). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/345/206/>
22. Stone G. R. (2004). *Perilous Times: Free Speech in Wartime from the Sedition Act of 1798 to the War on Terrorism*. W. W. Norton & Company. URL: <https://archive.org/details/periloustimesfre0000ston>
23. Tribe L. H. (2000). *American Constitutional Law* (3rd ed.). Foundation Press.
24. Trump v. Hawaii, 585 U.S. 667, 138 S. Ct. 2392, 201 L. Ed. 2d 775 (2018). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/585/17-965/>
25. Zadvydas v. Davis, 533 U.S. 678, 121 S. Ct. 2491, 150 L. Ed. 2d 653 (2001). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/533/678/>

REFERENCES

1. Ashcroft v. Iqbal, 556 U.S. 662 (2009). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/556/662/>
2. Baimuratov M. O. (2010). *Mizhnarodne publichne pravo [Public International Law]*. 5th ed. Kharkiv: Pravo. 724 p. [in Ukrainian].
3. Buromenskyi M. V. (Ed.). (2006). *Mizhnarodne pravo [International Law]*. Kyiv: Yurinkom Inter. 336 p. [in Ukrainian].
4. Boumediene v. Bush, 553 U.S. 723, 128 S. Ct. 2229, 171 L. Ed. 2d 41 (2008). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/553/723/>

5. Chekhovych S. B. (2004). *Elementarnyy kurs mihratsiynoho prava Ukrayiny* [Elementary Course on Migration Law of Ukraine]. Kyiv: Interregional Academy of Personnel Management. 216 p. [in Ukrainian].
6. Cole D. (2003). *Enemy Aliens: Double Standards and Constitutional Freedoms in the War on Terrorism*. The New Press.
7. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text> [in Ukrainian].
8. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
9. Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention) of August 12, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian].
10. Convention relating to the Status of Refugees of July 28, 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text [in Ukrainian].
11. *Graham v. Richardson*, 403 U.S. 365, 91 S. Ct. 1848, 29 L. Ed. 2d 534 (1971). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/365/>
12. *Hamdi v. Rumsfeld*, 542 U.S. 507, 124 S. Ct. 2633, 159 L. Ed. 2d 578 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/507/>
13. *Hamdan v. Rumsfeld*, 548 U.S. 557, 126 S. Ct. 2749, 165 L. Ed. 2d 723 (2006). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/548/557/>
14. International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].
15. Katyal N. K., Tribe L. H. (2002). Waging War, Deciding Guilt: Trying the Military Tribunals. *Yale Law Journal*. Vol. 111(6). pp. 1259-1310. URL: https://yalelawjournal.org/pdf/251_8op3oy2o.pdf
16. *Plyler v. Doe*, 457 U.S. 202, 102 S. Ct. 2382, 72 L. Ed. 2d 786 (1982). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/457/202/>
17. On the Legal Status of Foreign Nationals and Stateless Persons: Law of Ukraine No. 3773-VI of September 22, 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> [in Ukrainian].
18. On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine No. 389-VIII of May 12, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
19. *Rasul v. Bush*, 542 U.S. 466, 124 S. Ct. 2686, 159 L. Ed. 2d 548 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/466/>
20. Repetskyi V. M., Lysyk V. M. (2007). *Mizhnarodne humanitarne pravo* [International Humanitarian Law]. Kyiv: Znannia. 467 p. [in Ukrainian].
21. *Shaughnessy v. United States ex rel. Mezei*, 345 U.S. 206, 73 S. Ct. 625, 97 L. Ed. 956 (1953). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/345/206/>
22. Stone G. R. (2004). *Perilous Times: Free Speech in Wartime from the Sedition Act of 1798 to the War on Terrorism*. W. W. Norton & Company. URL: <https://archive.org/details/periloustimesfre0000ston>
23. Tribe L. H. (2000). *American Constitutional Law* (3rd ed.). Foundation Press.
24. *Trump v. Hawaii*, 585 U.S. 667, 138 S. Ct. 2392, 201 L. Ed. 2d 775 (2018). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/585/17-965/>
25. *Zadvydas v. Davis*, 533 U.S. 678, 121 S. Ct. 2491, 150 L. Ed. 2d 653 (2001). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/533/678/>

EDITORIAL OFFICE ADDRESS

(room 210) 15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151
tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210
тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

Підписано до друку 31.08.2026. Замовлення № __. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 50 прим. Формат 60×84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т Берестейський, 56.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012